

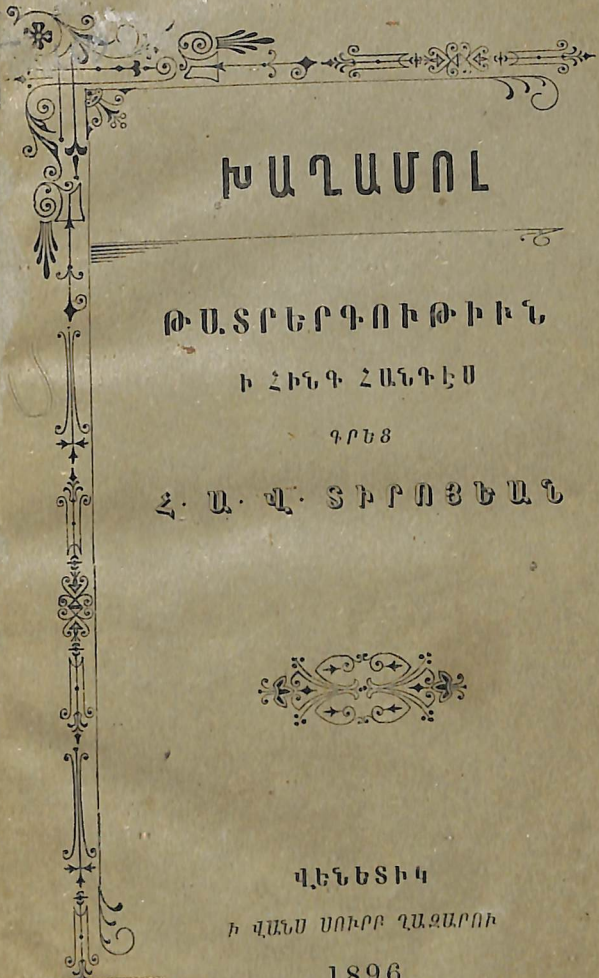
18560

891.99

S-66

5

2003

ԽԱՂԱՄՈՒ

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻԻՆ

Ի ՀԻՆԳ ՀԱՆԳԷՍ

ԳՐԵՑ

Հ. Ա. Պ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՒ

1896

391.99
S-56

891.99

5-66

4.

ԽԱՂԱՄՈԼ

261

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ի ՀԻՆԳ ՀԱՆԳԻՍ

ԳՐԵՑ

Հ. Ա. Վ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

4184

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶՍՐՈՒ

1895

Գ Ի Տ Ե Լ Ի Ք

Խաղամուլ քատրերգոչքիչնն յատկապէս յօրինուած էք ներկայացուած է առաջին անգամ՝ Սարևաստի Սաւրա-Գիշդի մէջ հաստատուած Մխիթարեան Հարց Դպրոցի քատերարեւիս վրայ. ոչստի ջանացուած է ըստ կարելոյն՝ տեղացի ոչնկկրաց հասկանալի լեզուով գրուել, առանց ոչգելու յատկապէս գաւառականով մի՛ անհասկանալի լինել ընդհանուր հայարեան գաւառաց. յորս ներկայացուելով՝ ՚ի քատերարեւի՛ կարող պիտի լինի անշոշոտ օգտաւէտ ազդեցոչքիչն մ՛ ոչնեւայ շատ մը դժբախտ խաղամուլներու տուած գործնական չար օրինակաց փոխարէն, որով բարեւիտ պատանիք էք երիտասարդք՝ շատ անգամ առանց իմանալո՛ւ անցգալի կերպով իրենք զիրենք ամենադառն սխտաշորոչքեան մի կ'ենթարկեն, որոյ իբր հետեւանք, մանաւանդ մեծամեծ քաղաքացի՝

1. Սաւրաստի Սաւրա գիւղի ընակելէն առհասարակ վանդխտական կեանք վարելով Ռոսիոյ մեծամեծ քա-

մեջ, ամենօրեայ տխուր տեսարաններ չեն պակսիր ներկայանալու մեր աչաց առջև :

դաքաց մէջ, (Սարեցոց պանդխտութեան կեդրոնա-վայրն է Ռոստով քաղաքն՝ Գոնի վրայ) իրենց հայրենիքը վերադարձած ժամանակ շատ լաւ բաներու հետ՝ զժբատու տաքար բերեր մտուցեր են նաև խաղ խաղալու ատտա-ւորութիւնն . զոր անհետացնելու նպատակաւ և ջանիւք, ոչ միայն քաղաքական իշխանութեան աջակցութիւնն շատ անգամ ՚ի գործակցութիւն կոչեր է թատրերգու-թիւնն շարադրողն, այլ նաև թատրոնի ասպարեզն չէ թողեր ի ձեռաց՝ իւր ճգանց արդիւնաւոր ելք մը փառու համար :

Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

Հրակոյ, իշխան, հայր Գարեգնի .

Գարեգին, խաղամուլ, երէց որդի Հրանդի .

Սնբատ, կրտսեր որդի Հրանդի .

Միհրանիկ, վեցամեայ երեխայ Գա-րեգնի, իսկ վերջին Հանդիսի մէջ՝ մետա-սակամեայ .

Յարօ, ծառայ Հրանդի և Գարեգնի .

Զինշտ Պապա, վաշխառու Հրեայ .

Սեպուհ, խաղակից Գարեգնի և մտերիմ Սմբատի .

Ներսէս, Սշոտ, Տիրան, Հրահատ, խաղակիցք Գարեգնի .

Երկու Ռատիկանապետք և երկու գի-նուորք սասիկանութեան .

Երամիշտ մի, Մոռքացիան մի և մա-նուկ .

Բանտապահ մի, նոյն ընդ Մուրաց-
կանին :

Դողոյնոջդ, միայն վերջին Հանդիսի
մէջ :

Տեսարանն է Ռոստով քաղաքի մէջ,
Դռնի վերայ :

Հ Ա Ն Գ Է Ս Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Միհրանիկ և ապա Յարո

(Միհրանիկ գետին նստած՝ կու լայ, կը մտնէ Յարո և կ'ըսէ) .

Յարո. — Ի՞նչ ունիս, Միհրանիկ, ինչո՞ւ կու լաս (վեր կը վերցընէ) . նայէ, տես, քեզի շաքար եմ բերեր...

Միհր. — Չեմ ուզեր, չեմ ուզեր (մերժելով լարագիւն) :

Յարո. — Ի՞նչ բան կ'ուզես, Միհրանիկ, ի՞նչ բերեմ քեզի...

Միհր. — Հայրիկս կ'ուզեմ, հայրիկս ս'ըր է... երեք օր է տուն չէ եկած... զըպրոցի սղերքը ինձի կ'ասեն թէ դուն որբ ես. մօրէս որբ եմ, գէթ հօրէս ալ որբ չեմ...

Յարո. — Գլուխին պատին աուեր են այն պարոցի լակոսները՝ դուն մի լար, Միհրանիկ. հայրդ այս իրիկուն տուն պիտի գայ, մի լար...

Միհր. — Պիտի դճյ... հապա ինչի՞ երեք օր է որ չեկա...

Յարօ. — Ինչի՞... (Մածոռչ. խեղճ արդայ, անմեղ տղայ, եթէ գիտենայիր թէ ինչի՞)... Չե՞ս իմանար, Միհրանիկ, որ հայրդ գործ կ'ունենայ...

Միհր. — Ուրիշների հայրերն ալ գործ ունին, բայց գիշերը տուն կու գան...

Յարօ. — Միհրանիկ... տե՛ս ի՞նչ է... հայելի՛...

Միհր. — (Ոչրախոռքեամբ) Օ՛հ, տո՛ւր նայիմ, տո՛ւր (կ'առնէ և կը խաղայ):

Յարօ. — (Առանձինն) խեղճ տղայ, սրչափ իրաւացի է ըսածը « Ուրիշներու հայրերն ալ գործ ունին, բայց իրիկունը տուն կը դառնան »... Միայն Միհրանիկի հայրն է՝ պարոն Գարեգինն է՝ որ գիշերները դարտակ կը ձգէ իր տունը և պանդոկներու մէջ կ'անցընէ՝ ուտելով, խմելով, խաղալով, կարճ ըսեմ՝ վատնելով ցրուելով հօրը հարստութիւնը... Ի՞նչ ընեմ. ցաւիմ. բայց իմ ի՞նչ փոյթս ու հոգս է... Ի՞նչ կ'ուզէ թող անէ... ես միայն իմ շահերուս համար է որ ձեռքի տակէ իրեն ծածուկ գործերուն կը ծառայեմ և առատ վարձ կը ստանամ... բայց վա՛յ ինձի թէ օր մը յանկարծ բանը դուրս գայ և ը-

րած խարդախութիւններս յայնուիս. վա՛յ ինձի թէ որ տէրս՝ Հրանդ իշխանն իմանայ. որ ես եմ իր որդոյն Գարեգինին չար ճամբաները տանողը... Օ՛, չէ, չէ. չեմ սպասեր որ բանն այդ կէտին հասնի. առաջուց կծիկը կը դնեմ կը փախչիմ... հիմա քանի որ Հրանդ իշխանն այս տեղ չէ՝ վախ չկայ. մէկ էլ աչքերս չորս բացած՝ լաւ ուշ կը դնեմ չորս դիս՝ որ ընելիքս ժամանակին ղիտնամ... Է՛հ, ես ի՞նչ մեղաւոր եմ, ես իմ շահս պէտք է նայիմ՝ ուրիշ բան չէ. ես ծառայեմ այս տան մէջ և ծառային...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Սմբատ, Միհրանիկ և Յարօ

Սմբատ. — (Ներս մտնելով տխրութեամբ) Յարօ՛:

Յարօ. — Հրամեցէք, պարոն Սմբատ:

Սմբատ. — Գարեգինը գեռ չգարձա՞ւ:

Յարօ. — Դեռ չէ, տէր. բայց ես քիչ առաջ մեր դրացիին ասէն՝ Հրահատէն լսեցի որ այս իրիկուն պիտի գայ այս տեղ:

Սմբատ. — Դուն գինքը չփնտուցի՞ր պսօր, ինչպէս հրամայեցի...

Յարօ. — Պարոն Սմբատ, չէ թէ միայն այսօր՝ այլ երեք օր է որ ամբողջ Ռոստովը վեր վար կը վազեմ. կապրիցա շմաց, հօրեկ շմաց, փարք շմաց, ոչիցա շմաց որ ման չգամ. բարեկամաց տուն շմաց որ չհարցընեմ, ծանօթ մարդ շմաց՝ ոսկից լուր չուզեմ, մինչև անգամ բաղնիքները, թատրոնները, ցիրքը փնտռեցի :

Սմբատ. Ա՛լ — ուրիշ բան չըսա՞ւ քեզի Հրահատը... ո՛ւր տեսեր է զինքը...

Յարօ. — Ըսաւ որ այսօր մինչև կես աւուրը իրեն հետ մէկտեղ էր կաւերչոքի կոշիկը, բայց թէ անկից ո՛ւր գնացեր է՝ չէր իմանար. ըսաւ որ որոշեր էին բարեկամներու հետ այս իրիկուն մեր տունը պիտի գան այս տեղ...

Սմբատ. — Բարեկամներո՞ւ հետ...

Յարօ. — Այնպէս լսեցի Հրահատէն... (Ա՞ Միհրանիկ) Զգոյշ կեցիր, հայելին կը կոտրես, Միհրանիկ...

Սմբատ. — Դուրս տար տղան, Յարօ. մօրքուրիս յանձնէ որ լաւ շորերը հագուեցընէ : —

ՏԵՍԷԼ ԵՐՐՈՐԴ

Սմբատ. — Ափսո՞ս քեզի, Գարեգին, հազար ափսոս... իրաւ է, ես քու փոքր եղբայրդ եմ և դուն իմ մէկհատիկ եղբայրս ես, և ես գքեզ պիտի սիրեմ. բայց դուն եղբորէկ, հօրէկ ու մօրէկ աւելի, ո՛հ, նաև այդ մէկհատիկ փոքրիկ զաւակէկ ալ աւելի՛ քու խաղդ ու խաղի ընկերներդ կը սիրես, թէ՛ քու և թէ՛ մեր ընտանեաց պատիւը մէկ ստակի կ'ընես. անփորձ երիտասարդ բարեկամներ գլխուդ ժողվեր ես, անոնց հետ կ'ուտես, կը խմես, կը հարբենաս, կը խաղաս... ո՛հ, անիծած խաղ, անիծած խաղ... որչափ առաքինի պիտի ըլլար Գարեգինը՝ թէ որ քեզնից ձեռք քաշէր. բայց անկարելի բան կ'երևնայ. ի՛նչ որ ըսես իրեն՝ իբրև թէ ականջին ջուրի ձայն գայ, կ'արհամարհէ բարի խրատները և կամ կը ծաղրէ, ու չըսելու համար՝ ըսուած խօսքերուն շուտով հաւանութիւն կու տայ՝ առանց միաքը զնելու որ կատարէ... Խեղճ հայրս, քանի՛ քանի՛ անգամ խրատեց, յանդիմանեց, սաստեց, բարկացաւ, բայց զուր տեղ. Գարեգին կարծես ջիւր ըրաւ ու աւելի սկսաւ խաղալ. հայրս

ալ սրտին ցաւէն ելաւ տնէն ալ, քաղաքէն ալ հեռացաւ, և ահա երեք տարի է որ Բաբելոն կը գտնուի, այնտեղ նաւթի ընկերութիւններէն մէկուն անդամ գրուած է և շատ լաւ կը շահի... Ո՛րչափ նամակներ գրեց՝ խրատելով որ հեռանայ Գարեգին իւր խաղալու շար սովորութենէն. բայց զարձեալ զո՛ւր. որ աւուր վրայ աւելի կը խաղայ, ունեցած հարստութիւնն իսկ կը վատնէ կը ցրուէ հազարներով... Խեղճ հարստ, խեղճ Անուշիկ, քանի քանի անգամ խրատեց, աղաչեց, լացաւ՝ որ իւր էրիկը Գարեգին այդ կործանիչ ախտէն ետ կեցընէ. զարձեալ զո՛ւր տեղ. ուրիշ բան չշահեցաւ՝ բայց եթէ իւր մահը այժմ, անգամ մը այնչափ յանդիմանեց, այնչափ հակառակ խօսեցաւ՝ որ Գարեգին բարկացաւ, և խենթի պէս վրան վազելով քաշեց մազերէն, ոտքի սակ առաւ, և այնքան աքացի սրտին զարկաւ՝ որ այնտեղ պիտի սպանէր, եթէ Յարօն ու ես ու մօրքուրս վրայ չհասնէինք չազատէինք: Բայց ի՞նչ օգուտ. խեղճ Անուշիկը սրտին ցաւէն ու կերած ծեծէն՝ երեք ամիս անկողին մնալով՝ մեռաւ. դեռ տարի ու կէս չկար որ ամուսնացեր էր, և որբ թողուց փոքրիկ Միննանիկը, որ որդիքների ամենադժբախտն է՝ այդպիսի հայր

մ՛ ունենալով: Գէթ այս դէպքէն վերջը խելքը ժողուէր. քիչ մ՛ ատեն կարծես վշտացաւ, տարսեցաւ, և ուզեց զարձեալ կարգուիլ. բայց այնքան ծանօթ էր իր խաղամուտիւնն և Անուշիկի մահուան դէպքը, որ ամբողջ Ռոստովի մէջ չգտնուեցաւ քրիստոնեայ մը որ իրեն աղջիկ տար: Ինքն ալ ծնողացս կամքին դէմ՝ գնաց հրեայի մը վան անունով աղջիկ մ՛ առաւ տուն բերաւ, որ տամուհինք օրէն վերջը թողուց զինքն ու փախաւ անհետացաւ, հետն ալ շատ մը դրամ և զանազան թանկագին իրեղէններ տանելով տընէն... Այն օրէն ՚ի վեր Գարեգին ալ ինքզինքը յուսահատութեան զարկած է. շքեթներով տուն չի դառնար. աղիէն անդիէն փոխ դրամ կ՛ առնէ խաղի կու տայ. մայրերն իս քանի որ ողջ էր՝ զարձեալ մէկ քիչ կը ջանար ծածկել ըրածները, բայց հիմա ամենուն յայտնի կը գործէ. խօսք մը չի կրնար լսել, մէկէն կը բարկանայ և կը հայհոյէ... Ո՛հ, կը մտածեմ վերջին անգամ մ՛այլ հեար խօսիմ, և թէ որ չկարենամ օգուտ ունենալ՝ թողում հեռանամ ես ալ հօրս քով, հեռանամ այս տնէս՝ որ ո՛րչափ պատիւ ունէր առաջ՝ այնչափ ալ հիմա անպատիւ եղած է, անտանելի եղած է, դժոխք զարձեր է...

ՏԵՍԻԼ ՉՈՐՐՈՐԴ

Սմբատ և Յարօ

Յարօ. — Պարոն Սմբատ, անաւանիկ
Գարեգինը տուն կու գայ իւր բարեկամներով:

Սմբատ. — (Ծածռչկ. — Ամբողջ գիշերը խաղալով խմելով պիտի անցընեն). —
Յարօ՛, իմացուր մօրքրոջս որ անկողինս պատ-
րաստել տայ, կ'ուզեմ կանուխ քնանալ որ
վաղը շուտով Ազուլքի բանկին հաշիւները
պիտի տեսնենք, դիրեկտօրն ինձի պիտի
սպասէ, չեմ կարող մնալ...

ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Գարեգին, Սմբատ, Սեպոշն, Ներսէս
Աշոտ, Տիրան, Հրահատ, Յարօ

Սեպոշն. — Բարի իրիկուն, պարոն
Սմբատ, ինչպէս ես (ձեռք բօրոշելով). ար-
խուր կ'երեխս:

Սմբատ. — Բարի եկած ես, սիրելի
Սեպոն, շնորհակալ եմ, ուրախ եմ գրեզ
տեսնելու:

Ներսէս. — Աշոտ, Տիրան, Հրահատ
(կարգաւ Սմբատի ձեռքը կը սեղմեն՝ շոշ):

Սմբատ. — (Գարեգինի ձեռքը սեղմե-
լով) Բարի եկած ես, եղբայր:

Գարեգին. — Այս իրիկուն կանուխ
տուն կարճեր ես, Սմբատ, կ'երեխ բանկին
արձակուրդի օր է:

Սմբատ. — Այո՛, եղբայր իմ, տար-
ւոյն վերջին օրերն ըլլալով առաւօտուընէ
մինչև երեկոյ հաշուի կբազմ ենք այս երեք
օր է. այս իրիկուն սուրականէն քիչ մը
կանուխ արձակուրդ ունեցանք. վաղը կարճեալ
շուտով պէտք է գնամ. այս պատճառաւ կը
փափաքիմ կանուխ պառկիլ. ուտաի ներեցէք
ինձ որ ձեզ բարի զուարճութիւն ու նաև
բարի գիշեր մաղթեմ:

Խաղակիցք. — Ո՛հ, անկարելի բան,
անկարելի բան (առջևը առնելով):

Սեպոշն. — Ո՛հ, պարոն Սմբատ,
միթէ կարելի՞ է ամենուս փափաքն արհա-
մարհես ու մեզի հետ ընկերութիւն չընես,
մանաւանդ որ ձմեռ իրիկուն է՝ երկայն է,
քնանալու ժամանակ շատ կայ. խնդրեմ կե-
ցիր մեզի հետ և քիչ ժամանակէն արի մեզի
հետ Լիլատիա պարտէզը շրջելու զբօսներու:

Սմբատ. — Շնորհակալ եմ, Սեպոն,

ձեր և ընկերութեան ազնուութեանն. քանի որ միտք ունիք լիվատիա գնալու՝ ես միայն այստեղ ձեզի հետ կը մնամ և յետոյ ձեզ բարի գուարճութիւն կը մաղթեմ, նեղուած եմ, չեմ կարող ընկերել ձեզ լիվատիա պարտէզը գնալու:

Խաղակիցք. — Շատ լաւ, շատ լաւ. կեցցէ Պարոն Սմբատ:

Գարեգին. — Սիրելի բարեկամք, հրամեցէք ուրեմն մենք մեր քանի մը պարտիան խաղանք, մինչև որ Յարօն մեզի ահոյզ գինին հասցընէ: Յարօ, շուտ ըրէ (կը խաղակ):

Յարօ. — Պատրաստ եմ, տէր. աչք բանալ գոցելու մէջ կը հասցընեմ (կ'երբայ և շուտով կը բերէ գինին)... պարոններ, հրամեցէք, նոր բացուած կարասէն է, հրամեցէք:

Սեպուռն. — Չեր կենացը, բարեկամք (կը խակ)... Գինի չէ, նեկտար է, այնքան բաղը է:

Խաղակիցք. — Անուշներ, պարոն Սեպուռն... (Խաղակիցք կը խակէ):

Գարեգին. — Պարոններ, դարձեալ կը գնեմ. առաջին կորուստը տասը մանէթ վարպետին է. աշակերարը վերջը կը կորսընցընէ:

գնենք ամէն մէկերնիս քսանըհինգական մանէթ:

Խաղակիցք. Պարոն Սեպուռն, պարոն Սմբատ, դուք չէք ուզեր խաղալ:

Սմբատ. — Ներեցէք, բարեկամք, բընաւ խաղացած չեմ, չեմ գիտեր խաղալ:

Սեպուռն. — Ես ալ պարոն Սմբատի հետ պիտի խօսակցեմ. խնդրեցինք որ մեզի ընկերութիւն ընէ. զինքը մինակ ձգելը լաւ բան չէ. ուրիշ անգամ կը խաղամ:

Գարեգին. — Տուէք, տուէք, խաղն իմն է. հարիւր մանէթ վաստակ. քիչ չէ. գնենք յիսունական մանէթ:

Խաղակիցք. — Չգնողին տունն աներ... գնենք: — (կը խակէ):

Ներսէս. — Չարմանալի բան՝ որ պարոն Սմբատ խաղալ չ'իմանար. աշխարհիս մէջ չի ապրիր...:

Գարեգին. — Է՛հ, ի՞նչ դարմանք. ծընողքնիս զինքը առաջին օրէն արեղայ ծներ են. կարծեմ վերջը վերջը վարպետ պիտի ըլլայ. հիմակուանէ փորձ կ'ընէ իր անձին:

Տիրասն. — Է՛հ, պարոն Գարեգին, ինչո՞ւ կը մեղադրէք ու կը նախատէք պարոն Սմբատը. ամէն մարդ իւր ազատութեան տէրն է, խաղացողն ալ, խաղացողն ալ:

1001
4184

մենք իրաւունք ունինք խաղալու, ինքն ալ չխաղալու :

Սմբատ. — Ներեցէք, պարոն. Գարեգինի խօսքերն ինձ նախատինք չեն բերեր, այլ կը հաստատեն՝ որ սաուգիւ խաղալ չեմ գիտեր և չեմ ալ սիրեր. բայց թէ ինչ աստիճան դուք խաղալու իրաւունք ունիք՝ այդ բանը քննութեան ու մեկնութեան կարօտ է :

Գարեգին. — Ո՛, ո՛, դարձեալ սկսար ձանձրանալի քարոզներդ, անվերջ մեծ պարի չափ երկար վարդապետութիւններդ... Բարեկամք, որո՞ն ձեռքն է բախտի թուղթը այս անգամ :

Հրահար. — Իմ ձեռքս է, իմն, պարոն Գարեգին. կեցցէ՛, բախտս. այս անգամ կորսընցուցիր. երկու հարիւր մանէթ շահն.

Գարեգին. — Փոյթ չէ. դներք յիսուսական ալ. Սմբատին անէծքն ինձ հասաւ... (կը խտեն) :

Աշոտ. — Յիսունականէն ինչ շահ կ'եղլէ. դներք հարիւրական. չգնողին տունն աւեր...

Խաղակիցք. — Դներք. չգնողին սեարև...

Գարեգին. — Իմ արևս միշտ պայծառ է. դներք. միայն թէ դարձեալ Սմբատին լուսնին շուքը զիս չծածկէ :

Սեպուհ. — Պարոն Գարեգին, դուք դուր տեղ մեր ընկերութիւնը կ'ուզէք խոսիլ՝ նախատական խօսքեր ուղղելով Սմբատին...

Աշոտ. — Տուէք, բախտն իմն է... չորս հարիւր մանէթ շահն...

Գարեգին. — Ա՛լ չեմ խաղար. Սմբատին անէծքն հասաւ բախտին. երթանք լիվատիա և այն տեղ շարունակենք :

Խաղակիցք. — Երթանք (ոտք կ'եղլեն և մի առ մի կը բարևեն զՍմբատ՝ բաց 'ի Գարեգինէ. կը մեկնին. կը մնան Սեպուհ և Սմբատ միայն) : Մնաք բարով, պարոն Սմբատ :

Սմբատ. — Երթաք բարով, բարի զուարճութիւն... կը փափաքիմ որ եղբօրս արևը միշտ պայծառ փայլի :

ՏԵՍԻՆ ԱՆՏԵՐՈՐԴ

Սմբատ և Սեպուհ

Սմբատ. — Դուք ալ չէք գնար, պարոն Սեպուհ :

Սեպուհ. — Եւ միթէ այդ հարցը պէտք է ինձ ընես, իմ սիրելի Սմբատս. միթէ

զիս նո՞ր կը ճանաչես. միթէ ծանօթ չէ՞ քեզի իմ սէրս, ուխտս և մտածութիւնս :

Սմբատ. — Գիտեմ, սիրելիդ իմ Սեպուհ, գիտեմ քու բարձր և վե՛սմ մտածութիւնդ, որով իբրև ճշմարիտ բարեկամ՝ երգուեր ես իմ և քո արևուն և մեր ծնողաց գլխոյն վրայ՝ որ ամէն ջանք, ամէն հնարք բանեցընես՝ Գարեգինը ետ կեցընելու իր բռնած վատ ճանապարհէն : Սրտանց կ'ատես դուն խաղալը՝ ինչպէս կը զզուի մարդս թունաւոր օձէ մը. բայց պահապան հրեշտակի մը պէս դուն ալ Գարեգինի և նորա մըլուրուած ընկերաց հետ կը շրջիս՝ որ կարելի եղածին չափ բարի ազդեցութիւն ընելով՝ քիչ քիչ...

Սեպուհ. — Զուր տեղ, սիրելի Սմբատ, զիս գոյլելով՝ քու լաւութիւններդ ծածկել կ'ուզես. ես ինչ որ կ'ընեմ՝ քու օրինակիդ հետեւելով կ'ընեմ. մենք միասին դպրոցի ընկեր եղած ենք սիրով, ուխտեր ենք սիրով իրարմէ չբաժնուիլ բարեկամութեան անքակելի կապով, բայց եթէ մահուամբ. ուստի հիմա պէտք է գործենք միասին՝ չարեաց առջևն առնելու համար... յիշէ, Սմբատ, որ Սեպուհ կեանքն ու արիւնն ալ երգուընցեր է քեզի համար... ուստի մնաս բարով,

սիրելի Սմբատ, մնաս բարով, զիշէր բարի... կ'երթամ Գարեգինը գտնելու, պիտի չթուզում որ այս զիշէր ծանր ծանր կորուսաներ ընէ...

Սմբատ. — Ստուած օգնական ըլլայ քու բարի կամացդ... զարձեալ բարով տես նուէնք, սիրելի Սեպուհ, երթաս բարով (սէռք կը քորուէն սիրով և կը մեկնի Սեպուհ) :

ՏԵՍԻԼ ԵՕԹՅԵՐՈՐԴ

Սմբատ և ապա Գարեգին

Սմբատ. — Ազնիւ սիրտ, սքանչելի հոգի, բարի Սեպուհ, երանի թէ... (կը մտնէ Գարեգին) Ո՛հ, եղբայր. ինչպէս, լիխտիա չգնացիք... ա՞՞նն կը դառնաս...

Գարեգին. — Հետո փող վերցընելու մտցեր եմ, Սմբատ. ճամբէն զարձայ որ առնեմ... յոյս ունիմ այս զիշէր քանի մ'օրուան կորսընցուցածներս բոլոր վատաբերիմ... Բայց դուն տխուր ես, երեսդ կախե՞ր ես... չըլլայ թէ քանի մը կատակի խօսքեր որ բի՛ անոր համար...

Սմբատ. — Գարեգին, դու իմ մեծ

եղբայրս ես, և ես քու փոքր եղբայրդ. և պէտք է որ ես զքեզ սիրեմ և դուն ալ զիս սիրես թէ չէ:

Գարեգիկ. — Ի հարկէ, այդպէս է, պէտք է. և յուսամ որ դուն զիս չես ատեր, ես ալ զքեզ կը սիրեմ, կարծեմ բաւական է:

ՄԱՂԱՍՏ. — Ես զքեզ այդ սիրոյն վրայ կ'երգուընցընեմ, Գարեգին, խնայէ մեր ընտանեաց, խնայէ հօրս, խնայէ քեզի, խնայէ քու մէկ հատիկ զաւակիդ Միհրանիկին, խնայէ նաև ինձի. ոտքերուդ կը պըլլուիմ, անիծած խաղալէդ ես կեցիր, գէթ քիչցուր խաղալդ, գէթ հարիւրներու վրայ, հազարներու վրայ մի խաղար. տես ո՞ր է առաջուան մեր ունեցած հարստութիւնը. հազիւ կրնանք մեր պատիւը պահելով ապրիլ. կ'ուզեմ ուրեմն որ դունէ դուռ ինկնանք մուրանք...

Գարեգիկ. — Չէ, չէ, վեր ելիր, վեր ելիր, խեղճ եղբայրս, դուն զքեզ այդ տեսակ մտածմունքներով մի հալեր մաշեր. Գարեգիկի արևը չմտնէ, այդ օրերուն չենք հասնիր: Թէ որ ես կը խաղամ՝ հօրս ստացուածներուն վրայ չէ որ կը խաղամ, այլ խաղէն վաստըկածս զբամազուովս կ'ընեմ խաղալու...

ՄԱՂԱՍՏ. — Խաղէն վաստըկածդ...

ահ, եղբայր, գէթ սուտ մի զուրցեր, մի ջանար խարել այնպիսի մէկը՝ որուն յայտնի է թէ հօրերնուս կալուածներուն ամէն մէկ կտորը ո՞ր հրէին, ո՞ր ուսին, ո՞ր յոյնին մօտը գրաւ ես պրեր, և փող աւեր վատներ ես. մնացեր է միայն այս տունը, այն ալ իմացեր եմ որ գրաւի զնելու ետեւէ ես... մտածէ ուսկից պիտի հատուցանես այդչափ պարտքերդ. մտածէ որ եթէ տունն ալ գրաւի զնես՝ պարտատէրը ժամանակը լրացած աւտենին՝ տէրութեան ձեռքով, օրէնքի իրաւունքով՝ զմեզ անտուն անտէր փողոցի մէջ կը թողու՝ տներնէս դուրս հանելով... Գիտեմ թէ ո՞րչափ զարհուրելի գումար պէտք է այս օրերս հատուցանես Չհուտ Պապա վաշխառուին...

Գարեգիկ. — (Ծածոռկ. — Արդեօք Յարօն մատներ է զիս. չէ, չէ կարելի...): Մճբատ, բաւական է. կը տեսնեմ որ շատախօս մարդիկ՝ իրենց շահերուն համար՝ քեզի այդպիսի սուտ լուրեր հաղորդեր են...

ՄԱՂԱՍՏ. — Սո՛ւտ լուրեր, եղբայր, սո՛ւտ լուրեր. էհ, երանի թէ սուտ ըլլային... բայց ի՞նչ օգուտ որ նաև զէմբիդ կաս կարմիր դառնալն, երեսիդ և գունիդ ունեցած այլայլութիւնն ալ կը մատնեն զքեզ՝

որ սուտը դուն կ'ըսես... Սմբատը շատ և շատ խոր թափանցեր է այդ գաղտնիքներուն. մէկ բան միայն ինծի անծանօթ է, զքեզ մնչ լորցրնող զլիաւոր սատանան գտնել...

Գարեգին. — Դուն ես, Սմբատ, այդ սատանան, որ լրատուութիւններով ուրիշին գործերուն կը խառնուիս. դուն ի՞նչ իրաւունք ունիս իմ վարքս ու գործերս քննելու...

Սմբատ. — Ի՞նչ իրաւունք, ի՞նչ իրաւունքով կը խառնուիմ քու գործերուդ և մեր ստանը գործերուն... Այն իրաւունքով՝ որ ես և դու մի և նոյն հօր ու մօր զաւակներ ենք, որ ես եղբայրդ եմ և պէտք է զքեզ սիրեմ, քու բարիքդ ուզեմ, և ոչ միայն քու, այլ նաև քու մէկ հատիկ զաւակիդ Միհրանիկին բարիքն, որ իմ արիւնս է, որ իմ սրտիս կտորն է...

Գարեգին. — Իմ զաւակիս հոգն ինծի թող, Սմբատ. քանի որ իր հայրն ողջ է՝ քեզի կարօտութիւն չունի: Իսկ տան հոգն ալ ինծի կ'իյնայ, ես եմ հօրս անպրանիին. իսկ քեզի՝ միայն հնազանդիլ ու լուել կ'իյնայ:

Սմբատ. — Շատ կը սխալուիս, Գարեգին, շատ կը խաբուիս. եթէ դուն քու պատուոյդ վրայ հող չես ընէր, եթէ դուն հօրերնուս և մեր ընտանեաց բարի անուան

և ստացուածքներուն փոյթ չես ընէր, իմ իրաւունքս է բողոքելու և բնաւ չլուելու. բուղոքելու նախ քու խղճիդ առջև, բարեկամաց առջև, Աստուծոյ առջև, և եթէ հարկ լինի նաև դատաւորաց առջև, քանի որ հայրերնիս զմեզ իրարմէ չէ բաժնած...

Գարեգին. — Ո՛հ, ո՛հ, շատ առջ մի երթար, շատ շուտով մի վազեր, Սմբատ... այո՛, բողոքէ որչափ կ'ուզես իմ խղճիս դէմ. իմ խիղճս արդէն վարժեր է շատ սարիներէ՛ ի վեր այդ տեսակ յիմար բողոքներուն աւկանջ չկատելու: Այո՛, բողոքէ որչափ կ'ուզես բարեկամաց առջև. ես այնքան տխուր չեմ՝ որ ուրիշներուն ներեմ իմ ազատ գործերուն խառնուելու: Այո՛, բողոքէ նաև Աստուծոյ առջև, և ե՛րբ որ Աստուած քու բուղոքիդ լսէ, արի՛ ինծի իմաց տուր: Իսկ բուղոքել զատաւորաց... քանի որ հայրերնիս ողջ է՝ դուն իրաւունք չունիս. իսկ հայրերնիս մեռնելէն վերջն ալ՝ քանի որ դեռ իրաւունքի տարիքդ չես լրացուցած՝ ես ինքս եմ քու խնամակալդ, և օրէնքն ինծի իրաւունք կու տայ՝ ինչպէս ուզեմ այնպէս կարգադրելու իմ և քու ժառանգութիւնդ: Այս գիտնալէն վերջը՝ հիմա գնա բողոքէ ո՛ւր որ ուզես, ո՛ւր որ ուզես, ո՛րչափ որ ուզես...

ՄԱՐՔԱՆ. — Անզգամ, ուրեմն դուն Աստուծոյ արդարութիւնն ալ, մարդկային իրաւունքն ալ քու անարգ ախտերուդ կը դռննս, առանց վախնալու որ հիմա երկնքէն կայծակ մ'իջնայ և զքեզ ոչընչացընէ... կը տեսնեմ, Գարեգին, որ դուն չարութեան ծայրն հասեր ես, և հետեւաբար կ'իմանամ որ կորուստդ մտ է. և, ան, երանի՛ թէ Աստուած կեանքս վերցընէր՝ դեռ քու թշուառ վախճանդ չտեսած... Բայց ես ընելիքս որոշեր եմ. վերջին խօսք մ'ալ ըսել քեզի պարտքս համարեցայ՝ իբրև եղբայր, և այնուհետև զիս իրեն եղբայր չճանչցողէն զատուիլ հեռանալ խեղճ հօրս պէս...

Գարեգին. — Ես զքեզ չէ թէ եղբայր՝ այլ թշնամի կը համարիմ, և հեռանալդ զիս մեծ ձանձրութենէ մը կ'ազատէ: Գնա ընկերութիւն ըրէ վանքերու մէջ աբեղաներու, վարդապետներու, ուր տեղ քեզի պէս սուրբ սխտոր կեդձաւոր կրօնասէրներ հարիւրաւոր կը գտնուին...

ՄԱՐՔԱՆ. — Անզգամ, մի՛ հայհոյեր. զԱստուած, կրօնք ու կարգաւոր՝ ծաղրի և հայհոյանաց նիւթ ըրեր ես. զԱստուած քեզի թշնամի ես ըրած, և ես ալ Աստուծոյ յայտնի թշնամոյն եղբայր չեմ կրնար ըլլալ: Վաղը

ձանապարհի պատրաստութիւն կը տեսնեմ, կը մեկնիմ հօրս մօտ ապրելու՝ մինչև որ վարքդ ու բարքդ փոխես. կը թողում կը հեռանամ քեզնից. Աստուած միայն զթայ քեզի, դարձ տայ քեզի...

Գարեգին. — Հա՛, այդպէս, բանն Աստուծոյ թող, ես Աստուծոյ հետ ճամբայ կ'երթամ. իսկ դուն գնա՛ հեռացիր, կ'ուզես Բազու հօրս մօտ, կ'ուզես անդիւս աշխարհք մօրս մօտ, երկուքին ալ անտարբեր եմ...

ՄԱՐՔԱՆ. — (Թառչիկեակն աչաց բըռնած՝ կոշ շայ. յետոյ բազուկները դեպ յերկիւն) Աստուած արդարութեան, դուն տես և դատաստան ըրէ: (կը մեկնի):

ՏԵՍԻՍ, ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Գարեգին. — Վարագուրին ծայրը բացուեր է. Մմբատ ըրածներնուս մասամբ մի տեղեակ է. արդեօք ո՞վ է յայտներ... Յարօն կարելի չէ. այնպիսի կապ ունինք մէջերնիս՝ որ կարելի չէ. իմ կործանումս ու իրեն կործանումս իրարմէ կախուած են. ուրեմն ուրիշ ըրտես մը կայ ընկերացս մէջը. պիտի ջանամ իմանալ... բայց հիմա ինձի

կը սպասեն ընկերքս. փող առնեմ ու երթամ
(կը բանայ սևտռչկ մը և քսակ մը լի կը
հանեկ)... Գարեգին, վերջին քսակդ է...
այս գիշեր կամ ամբողջ սիտի կորսնցնեմ
և կամ լաւ պիտի վաստակիմ... երթանք...
(կը հանքոչրե քսակն ու գրպանը կը դնե,
և միևնդեռ կ'ոչգե մեկնի՛ր՝ ներս կը մտնեն):

ՏԵՍԻԼ ԻՆՆԵՐՈՐԿ

Գարեգին, Միհրանիկ և Յարօ

Գարեգին. — Ո՛հ, ի՞նչ կայ, Յարօ.
Ինչո՞ւ եկած ես, Միհրանիկ:

Յարօ. — Պարոն Գարեգին, տէր իմ,
Միհրանիկը լալով հրամայեց ինձի՛ որ զինքը
քեզ մօտ բերեմ... լալէն չէր զգորբեր...

Գարեգին. — Լաւ եկար, Յարօ. թո՛ղ
հիմա այստեղ Միհրանիկը, և զուն գնա
շուտով այս սլարտամուրճակս դարձեալ Չհուս
Պապային տար, ո՛ւր որ գտնես զինքը տո՛ւր,
և ըսէ որ 1120 մանէթ հետն առած՝ այս
գիշեր Լիվատիա սլարտէզը գայ զիս գտնելու
անպատճառ. լաւ իմացա՛ր:

Յարօ. — Շատ լաւ, տէր իմ. ան-
պատճառ կու գանք Լիվատիա քեզ կը զբա-
նենք (կ'եղէ):

ՏԵՍԻԼ ՏԱՍԵՐՈՐԿ

Գարեգին և Միհրանիկ

Գարեգին. (կ'ոչգե մեկնի՛ր):

Միհրանիկ. — Հայրիկ, ո՛ւր կ'եր-
թաս. Լիվատիա՞ կ'երթաս. ես ալ կ'ուզեմ.
Ինձի ալ հետդ տար...

Գարեգին. — Միհրանիկ, զու այս տեղ
մնացիր, ես շուտով կը դառնամ... գիշերը
ցուրտ է, կը մրսիս...

Միհրանիկ. — Հայրիկ, զուն չես
մրսիր, ես ինչի՞ պիտի մրսիմ. ես ալ կ'ու-
զեմ հետդ գալ...

Գարեգին. — Չէ, Միհրանիկս, ճամ-
բան երկայն է, զու չես կարող գալ, ես
շուտ պիտի երթամ...

Միհրանիկ. — Կարող եմ, հայրիկ.
նայէ ի՞նչպէս կը քալեմ (կը վազվազե և
վար կ'իջնայ շարով, միևն դեռ Գարեգին
ապասեւալեաց ձեռով մնաց կը հրաւայե և
կ'անհետանայ)... Հայրիկ (շարով), հայրիկ...
չի լսեր... թէ որ լաւ տեղ կ'երթայ հայ-
րիկս՝ ինչի՞ ինձի ալ հետը չի տանիր...
զիս չի սիրեր... Լիվատիա լաւ սլարտէզ է.

Սմբատ հօրեղբայրս միշտ զիս այնտեղ կը տանի ման կ'ածէ. ինծի անուշներ կը քնէ... ս'հ, Սմբատ հօրեղբայրս շատ լաւ է, ինծի շատ կ'ուզէ, ես ալ իրեն կ'ուզեմ... անխ, ինչի՞ Սմբատն իմ հայրս չէ... (Վարազդարը կը գոցոռի):

Հ Ա Ն Պ Է Ս Ե Ր Կ Ր Ո Ր Պ

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

(Տեսարանը կը բացոռի երաժշտութեամբ և պարով. երգողք և պարողք են **Գարեգին**, **Սեպոռն**, **Ներսես**, **Աշոտ**, **Տիրան**, **Հրահատ**, **Յարօ** և **Երաժիշտ**. մէջտեղ դրոշած է գիւնի և քաղցրեղեկք. քովրևոյի երկոշ սեղաններոշ վրայ՝ երկոշ ձեռք բարտ. պարը կը ընդնկայ աշխուժիշ, և պարաշողք գաշարնիկն ձեռքերնիկն՝ կը խմեն ամեն մէկն **Գարեգինի** կեանց և բախտաշողութեան):

Գարեգին. — Ապրիք, ազնիւ բարեկամներս. ուրախանանք միշտ այսպէս: Այն բախտը որ ես ունեցայ երէկ իրիկուն՝ ձեր ամէն մէկուն համար կը փափաքիմ որ դուք ալ ունենաք: Բայց մենք ամէնքս եղբայր ենք. իմ շահածս ձերն է և ձեր շահածն ալ իմն կը համարիմ... Կեցցէ՛ մեր բարեկամութիւնը. խմենք, (կը խմեն):

Ներսէս. — Պարոն Գարեգին, դուն մեր բարեկամութեան հողին ու կապն ես... բախար որ քեզ ծիծաղի՝ մեր բարեկամութիւնն ալ քեզմով կը ծիծաղի. անոր համար ես կ'առաջարկեմ մեր բարեկամներուն՝ յատուկ ձեր կենաց և բախտին համար խը մենք պարտը կենք մեր բաժակները... կեցցէ, կեցցէ, կեցցէ միշտ մեր սիրելի Գարեգին բարեկամն:

Խաղակիցք. — Կեցցէ, կեցցէ պարոն Գարեգին. (կը դատարկեն բաժակները):

Գարեգին. — Սիրելի բարեկամներ, շնորհակալ եմ ձեր բարի մաղթանքներին և ուրախութեան իմ ունեցած բախտի մասին. բախար որ մէկ մը սխի բացուիլ ճամբայ ելլել՝ շոգեկառքի նման իր ետևէն կը քաշէ շատ մը ուրիշ կառքեր: Կան շատ յիմարներ, որոց համբանքէն դուրս չէ զժբախտաբար նաև Սմբատ եղբայրս, որ խաղը միշտ կորուստ ընելու խանութ կը կարծեն. չեն իմանար թէ խանութպանն ամէն օր չի վաստակիր, այլ շատ անգամ մեծ կամ փոքր կորուստներ ալ կ'ունենայ. բայց օր ալ կու գայ՝ այնպիսի յաջող առուտուր մը կ'ընէ՝ որ բոլոր կորուստները մէկ անգամով վաստակելէն զատ՝ լաւ շահ ալ կ'աւելցընէ...

Միթէ խաղալու խանութն ալ այսպէս չէ բարեկամք:

Խաղակիցք. — Ի հարկէ այնպէս է:

Սեպուհ. — Ներեցէք, պարոն Գարեգին, կարելի է արդեօք հարցընեմ թէ ինչպէս եղաւ որ հանդիպեցաւ ձեզի երէկ իրիկուն ուս իւլանը Լիվափայի մէջ. ես ուշացայ զալու, հասած ատենս արդէն խեղճը բռներ կը տանէին... այսօր լսեցի որ նա հետու երկիրներ գնացող զաղթականաց մէջ խառնուելով՝ Ռոստովէն մեկներ է...

Սշոտ. — Էհ, պարոն Սեպուհ, ես քեզի պատմեմ թէ ինչպէս եղաւ. որովհետև բանն ինծմով նախ սխաւ, և ես եղայ հաւուն մէկ թեւը կրծողը, իսկ Գարեգին պարարտ մասերը, լերդն ու թոքն ու փորտախքը լափեց, մէկ խօսքով՝ ամբողջ հաւը կուտուաւ...

Սեպուհ. — Ո՞վ էր այդ հաւն, պարոն Սշոտ:

Սշոտ. — Սյո հաւն էր ուս իւլանն, որ հաւի չափ ալ խեղք չունի: Իվանն՝ ալ խատտէր և շատ խնայութիւն ընող ծերունի բեռնակրի մը որդին է. այդ խեղճ բեռնակիրն եղբայր մ'ալ ունի՝ որ հասարակ կողիներ կարող է. բայց զաւակ չունենալով՝

որդեղրած է Իվանին, որ հետևաբար ժառանգ է թէ՛ բեռնակրին և թէ՛ կոշկակարին: Այս յիմար Իվանն անցած օր լսած ըլլալով որ մեր Պր. Հրահատը գիշերուան մը մէջ խողալով 560 մանէթ շահեր է Լիվատիայի մէջ՝ խեղքը գլխէն կ'երթայ. « Է՛հ, կ'ըսէ, Բնչ ծոռթիւն է իմ հօրս ու հօրեղբօրս ըրածը. իրենց կենաց վաթսուն տարիներն անցուցեր են, և հագիւ թէ հազար ու մէկ քրտինք միասին թափելով՝ կրցեր են 8000 մանէթի տէր դառնալ, քանի որ Հրահատ գիշերուան մը մէջ 560 մանէթ աշխատեր է խողալով. որ է ըսել՝ եթէ ես ալ խաղամ՝ տասն և հինգ օրուան մէջ հօրս ու հօրեղբօրս վաթսուն տարիներու մէջ աշխատածը առանց մէկ նեղութեան պիտի վաստակիմ ». այս կ'ըսէ, և երէկ իրիկուն Զհուտէն 5000 մանէթ փոխ առնելով՝ երկրորդ օրը հատուցանելու պայմանաւ՝ գրաւ կը գնէ իրենց ունեցած շունեցածը՝ հօրն ու հօրեղբօրը վաթսուն տարիներու մէջ աշխատածը, և շխտակ կու գայ Լիվատիա խաղացող մը փնտռելու՝ որ ձեռքը իրեն պէս պատրաստ առատ գրամ ունենայ... Բախտը բերաւ որ ինծի նախ հանդիպեցաւ, և հարցուց թէ ո՞ւր անդ կը գտնուէին հարուստ խաղացողներ.

ես ինքզինքս առաջարկեցի իրեն հետ խաղալու. նստանք և 20 մանէթ գրինք իբրև փորձ իրարու ոյժն իմանալու համար. քովս աւելի գրամ չունէի՝ թէ չէ աւելի կը վաստակէի. վասն զի երբ ես յաղթեցի և առաջարկեցի 40 մանէթով սխիլ երկրորդ պարտիան, ինքը բարձրացուց 400 մանէթի. և որովհետև ես այդչափ փող չկարողացայ գտնել՝ յանձն չտաւ ինծի հետ շարունակելու. բայց բուն պատճառն այն էր՝ որ իրեն միտքն էր միայն վաստակիլ և ոչ թէ կորսընցընել. հասկըցայ. ուստի զինքը առի մեր ընկերաց մօտ բերի. բարեբախտաբար Պր. Գարեգինի մօտ կը գտնուէր առատ փող: Պր. Գարեգինի ականջէն փափսացի Իվանի ո՛վ ըլլալն, Բնչպէս փող ունենալն, և թէ ինչպէս պէտք էր կ'իթել այդ յիմարը: Պր. Գարեգին սկիզբէն սկսաւ թեթև կորուստներ ընել՝ կամաւոր սխալներով, մինչև որ Իվանն ալ վստահացած իր բախտին վրայ, և ուզելով ու երազելով չէ տասնուհինգ, այլ մէկ գիշերուան մէջ հօր ու հօրեղբօրը վաթսուն տարուան վաստակն ընել, իւր ողուսկան և մոռիկի յիմարութեամբ 5000 մանէթը մէկ հնգ գրաւ խաղի: Լաւ որ Զհուտ Պապան պատրաստ փողը գրպանը մեր մօտն

էր. Գարեգին զրաւի զրաւ իր հայրենի տունն ու փոխ աննելով՝ խաղի զրաւ... Իրաւ մեծ անխոհեմութիւն էր, բայց բախտ ըստածն ալ շատ անգամ անխոհեմութեան բարեկամը կ'ըլլայ. մէկ խաղով Իվանը կորսընցուց իւր 5000 մանէթի գումարը, որ երկրորդ օրը Ջհուտին պիտի հատուցանէր, և կամ բանտը մտնելով՝ հայրը տուգանքի պիտի ենթարկէր: Ջհուտ Պապան սկսաւ Իվանէն իր փողը պահանջել. իսկ երբ Իվան յիմարած չէր գիտեր ընելէքը և յուսահատութեան մէջ փախչիլ կը մտածէր, ահա Ջհուտը ոտտիկանութեան երկու զինուոր հասուց, որ բռնեցին Իվանը և տարան ծակը զրին...

Սեպտեմբ. — Ճիշդ այդ վայրկեանին էր որ վրայ հասայ, մնացածն ինձի ծանօթ է, և թէ խեղճն ինչ վերջ ունեցաւ...

Գարեգին. — Ի՞նչ եղաւ:

Սեպտեմբ. — Ի՞չ պիտի ըլլար. հայրն ու հօրեղբայրն ստիպուեցան սուն տեղ ունեցածնին չունեցածնին Ջհուտին տալ պարտքի տեղ՝ իրենց մէկ հատիկ որդին բանտէ խալըսելու համար. հազիւ բանտէն ելաւ՝ Իվանի հայրը իր ձեռքը դնելով քանի մը մնացորդ ոսկիներ, իր վերջին ապրուստը, հացի օրական փողը, և անէծք ու անէծք կարգալով

որդոյն ու խաղ հնարողին ու խաղ խաղացողներուն գլուխներուն, զրկեց հեռացուց Իվան որդին՝ իր տնէն ալ, քաղքէն ալ՝ հեռու օտար աշխարհք պանդխտութեան... Այսօր այստեղ եկած ատենս հանդիպեցայ կոշկակար հօրեղբորը. խեղճ ծերուկը գարձեալ իր հին արուեստը ձեռք առեր է, որ տասնուհինգ տարիներէ վեր թողեր էր և հանգիստ կ'ապրէր. աչքերը արցունքով լեցուն էին և երեսին վրայէն առուի պէս վար կը թափէին. երբեմն երբեմն կը հառաչէր. « Ա՛խ Իվան, ա՛խ անիծած խաղ », Իվանի հօրը վրայօք տեղեկութիւն հարցուցի, ինձի ըսաւ թէ նա ալ իւր Սեփերը, որ քսան տարիներէ 'ի վեր իրեն անցած կենաց յիշատակին համար՝ տանը մէկ անկիւնը ձգեր թողեր էր, գարձեալ նոյն շալակը իր կրօնակին կապեր է, և կէս ծոած մէջբով ու արցունքն աչքերը և հառաչանքը սրտէն անպակաս՝ բեռնակրութիւն ընելով իր օրական դառն հացը կը ճարէ... Այսպէս ահա յիմար որդի մը՝ խաղալով՝ մէկ գիշերուան մէջ հօրը և հօրեղբորը վաթսուն տարիներու ինայտուութիւնները ջուրը ձգեց...

Գարեգին. — Քիչ առաջ ըսածս է, պարոն Սեպուհ. խանութ մ'է խաղալը.

ինչպէս խանութպանները այսպէս ալ մենք՝
օր կայ որ կը կորսնցընենք, օր կայ որ կը
վաստըկինք. իվանը կորսընցուց, Գարեգինը
վաստըկեցաւ. երկուքնիս ալ իբրև մէկմէկ
խանութպան հաշուէ...

Սեպուռն. — Ներեցէք, պարոն Գարե-
գին, շատ տարբերութիւն կայ խանութպանի
մը շահեւուն ու կորսնցընելուն, և խաղացողի
մը շահեւուն ու կորսնցընելուն մէջ...

Գարեգին. — Աչինչ, ամենևին տար-
բերութիւն չկայ. այնպէս է՝ ինչպէս մի և
նոյն վայրկենին՝ մէկը մեռել մը անէն գե-
րեզման կը տանի, միւսը հարս մը կը բերէ
իր տունը, մէկը կու լայ, միւս կը ծիծաղի.
աշխարհքիս ամէն բանն այսպէս է. ես կը
զարմանամ թէ դուք ինչ տարբերութիւն կը
տեսնէք խանութպանին և մեր մէջը:

Սեպուռն. — Շատ և մեծ տարբերու-
թիւն, պարոն Գարեգին. տարբերութիւնն
այն է՝ որ խանութպաններուն շահն ու կո-
րուստը՝ խելքի, ճարտարութեան և առև-
տրական օրինաց և գէպքերու արդիւնք են.
Իսկ խաղացողաց շահն ու կորուստը միայն
կոյր բախտի արդիւնք են և շատ անգամ
նաև նենգաւոր խորամանկութեանց և խա-
բէութեանց, որ արդիլուած և պատժուած են

ամէն երկրի օրէնքներէ. ուստի խանութ-
պաններուն շահն ալ և կորուստն ալ պա-
տուաւոր են, իսկ խաղացողների շահն ալ
կորուստն ալ անպատիւ...

Գարեգին. — Մնայատուութիւնը սօրն
է. աշխարհիս մէջ ամէնքն ալ մէկը միւսին
փնտտոյր կը շահուին, և հակառակն ալ կա-
րելի չէ. մինչև որ մէկը չկորսընցընէ՝ միւսը
չէ կարող շահուիլ...

Սեպուռն. — Սոյլ խօսքովդ, պարոն
Գարեգին, այնպէս կրնայ հասկըցուիլ՝ որ
քեզի համար անպատիւ գործ չէ՝ երբոր ա-
ւագակ մը ճանապարհի վրայ հանդիպածին
կողոպտէ, և եթէ հարկ ըլլայ նաև սպաննէ,
որովհետև իւր շահն այնպէս կը պահանջէ,
որ ուրիշին փնտտոյ պէտք է վաստկի...

Գարեգին. — Երբ ստիպուած է իւր
շահուն համար այնպէս ընել, այո՛, բնաւ
անպատիւ գործ չէ ըրածը. միթէ բնութեան
մէջ գոնուած ամէն անասուններն ալ այնպէս
չեն ըներ. բնութեան օրէնք է՝ որ տկարը
զօրաւորին պէտք է զոհուի...

Սեպուռն. — Ուրեմն դուն, Գարեգին,
մարդս ալ անանոց օրինաց տակ կը ձգե՞ս և
անոնց դասէն կը համարիս:

Գարեգին. — Ի հարկէ, Սեպուռն,

մարդս ալ քան զմիւսներն աւելի ճարտարագոյն և աւելի խելացի անասուն մ'է, ոչինչ աւելի... իսկ Սմբատին որ հարցընես՝ կ'ըսէ թէ հոգի ալ ունի, չեմ գիտեր զեռ ուրիշ ինչ անտեսանելի բաներ ալ ունի... բայց ես զեռ այնպիսի ակնոցներ չեմ գտած՝ որ այգպէս բաներ տեսած ըլլամ մարդուն մէջ...

Ներսէս. — Ո՛հ, պարոն Գարեգին, պարոն Սեպուհ, այդ տեսակ խօսքերու առանձն չէ. քունս սկսաւ զալ ձանձրութենէս. մենք մեր ուրախութիւնը նայինք, ուրիշներուն թողունք իրենց երջանկութեան վրայ հոգ տանիլ...

Գարեգիւն. — Ապրիս, պարոն Ներսէս. մենք խաղալու զուարճանալու եկեր ենք. մինչև հիմա խաղալէն վնաս չենք տեսած. եթէ վնաս տեսեր ենք՝ վաստակ ալ տեսեր ենք. մենք յայանի է խանութպանութիւն չենք կարող ընել. մեր խանութն ալ այս է. ուրեմն խաղանք, բարեկամներ, խաղանք. և խաղ սկսելնէս առաջ՝ մի մի բաժակ զարտրիկներ խաղը հնարողին օրհնեալ յիշատակին, փոխարէն այն անէծքներուն որ շատերն իր պիտուն կը թափեն... խմենք. (առեկքը կ'ընկողնելիս գիւնիս Յարոյեան և կը խմեն, բաց 'ի Սեպուհէ):

Սեպուհ. — (Ծածուկ. — Թէ ո՛վ և ինչպէս մէկն է Գարեգին՝ հիմա բողբոջին կը սկսիմ հասկընալ, և իրաւունք տալ Սմբատին բողբոջը ըսածներուն... և զօղակ):

Գարեգիւն. — Ուրեմն սխիւնք, բարեկամներ (կը նստին խաղալու). տասը մանէթ սկիզբէն...

Յարո. — (Բաժակ մատուցանելով առ Սեպուհ) Դուք չէք խմեր, պարոն Սեպուհ... (Սեպուհն արնամարնոտքեամբ Յարոյի վրաս կը նայի, և կը հետաւայ խաղացողներուն քով. Յարո Սեպուհի քրտակէն կատաղութեան և սպառնալեաց ձևեր կ'ընէ... դռար կը զարնուի):

Գարեգիւն. — Յարո՛, զուր կը զարնեն, տես ո՛վ է եկողը... Բարեկամներ զարձեալ բախտի թուղթն իմն է, տուէր (կը ժողովէ փողերը):

Յարո. — (Վերադառնալով Պարոն Գարեգին, տէր իմ, աղքատ մ'է եկողը. կը հարցընէ թէ Հրանդ Աւետոյի տունն ա՞յս է. կը հարցընեմ ինչ կ'ուզես, կ'ըսէ որ իր որդոյն Սմբատին հետ կ'ուզեմ խօսիլ. փող կու տամ՝ չաւներ, հաց կու տամ՝ չաւներ, անձամբ կ'ուզէ ներս գալ, ըսելիքը չուզեր ինծի...)

Գարեգիկն. — Զարմանք բան... շատ լաւ, ըսէ թող ներս գայ... Սմբատին տեղը կը ձեանամ՝ թէ որ անծանօթ մէկն ըլլայ, տեսնենք ի՞նչ ծածուկ բան ըսելիք ունի Սմբատին...

Յարօ. — Շատ լաւ, տէր իմ... (Կ'երջաց և ներս կը բերէ մոշրացիակեր:

ՏԵՍԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Առաջիկներն և Մոշրացիակն՝ Տղայի մ'առաջնորդուած

Սեպոզի. — (Մոշրացիակին առջևը կտրեղով) Ի՞նչ կ'ուզես ըսել Սմբատին, սրբալի...

Մոշրացիակն. — Հրանդ Աւետօրի լաճը՝ Սմբատը դժն էս...

Գարեգիկն. — Չէ, սրբալի, ինքը չէ, էս եմ Հրանդ Աւետօրի լաճը. ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ:

Մոշրացիակն. — Քեզնէ՛ առաջ ողորմութիւն կ'ուզեմ քանի մը կարեկ, մինչև որ շտաա ըսելիքս չեմ ըսեր...

Գարեգիկն. — Սա կախարդ խարդախ ծերուն նայեցէք, ինչպէս ալ խաբէութեամբ

ողորմութիւն կ'ուզէ առնել... չէ, մինչև որ չըսես ըսելիքդ՝ ողորմութիւն չեմ տար:

Մոշրացիակն. — Չէ՞ որ էս ալ աղքատ մտերացող մէկն եմ. ապա, որ ըսեմ՝ ողորմութիւն կու տամ մէկ ուրբի...

Գարեգիկն. — Թէ որ ուրախալի բան է՝ կու տամ:

Մոշրացիակն. — Ուրախալի տրամալի չեմ իմանար, քեզնից կը կախուի... ամբաւ հարստութեան տէր դարձեր էս այս վայրկենիս մէջ և չես իմանար... կ'ըսեմ քեզի՝ թէ որ մէկ ուրբին առաջ այս տղուն յանձնես ու ճամբայ դնես երթայ՝ որ ապահով ըլլամ թէ...

Գարեգիկն. — Ի՞նչ ամբաւ հարստութիւն, ըսէ. ահա ուրբին (կոշ տայ տղուն՝ որ կը մեկնի), ըսէ...

Մոշրացիակն. — Սմբատ, դու հօրդ մէկհատիկ որդի՞ն էս, թէ քեզնից դուրս ուրիշ ալ կայ:

Գարեգիկն. — Ուրիշ ալ կայ. ինչո՞ւ կը հարցնես...

Մոշրացիակն. — Դուն մե՞ծն էս, առջինն էս՝ թէ փոքրը:

Գարեգիկն. — Անդրանիկն եմ, ըսէ ի՞նչ կայ...

Մոռարացիան. — Ուրեմն ամբողջ հօրդ հարստութիւնը քեզի կը մնայ այս վայրկեանիս, վասն զի հայրդ Հրանդը մեռած է...

Գար. և Յարօ. — Ո՛հ, ի՞նչ կ'ըսես, սօվ ըսաւ (Գարեգին վեր կը ցատքէ գոռիս ծեծելով):

Խաղակիցք. — (Կը սսնձեն զԳարեգին) Ո՛հ, պարոն Գարեգին, սուա է, մի հաւատար:

Յարօ. — Դուրս կորսուէ՛, անպիտան ծեր (Կը հրճուի զմոռարացիան):

Գարեգին. — Թո՛ղ, Յարօ, թո՛ղ, մի վրձնատեր... Ուսկի՞ց խմացար, սօվ ծեր (սսնձակաւոր)...

Մոռարացիան. — Բազուցի ծանօթներէս մէկը որ երէկ հասեր էր քաղաքս՝ ինծի պատմեց. ես ինքս ալ Բազուցի եմ. ըսաւ որ փառաւոր թաղում կատարեցին ու ամէն աղքատի ալ մէկ մէկ ոտքլի բաժնեցին. ես որ այնտեղ չէի՝ այն դիտաւորութեամբ հիմա քեզմէն ընդունեցայ մէկ ոտքլին... Աստուած հօրդ հոգին լուսաւորէ: (Կը մեկնի):

Գարեգին. — (Յառօք) Ո՛հ, հայր իմ, հայր իմ, հայր իմ... հեռու աշխարհք... ս՛հ, հայր իմ...

Խաղակիցք. — Ո՛հ, պարոն Գարեգին, հանդարտէ... (Կը նստեցընեն):

Գարեգին. — (Տխուր՝ գոռիս խաղակեղանի վրայ դրած) Ո՛հ, հայր իմ...

Սեպուհ. — Պարոն Գարեգին, մի տրամիր, քաջաչեւութեամբ, մանաւանդ թէ մի թարուէ և ուրախացիր, որովհետեւ ուրիշին վատը քեզի շահ կը պատճառէ. յեղէ քեզ առաջ զուրջած խօսքերդ. հօրդ մահը զքեզ կը հարստացնէ... (Ժաճուի. — Խեղճ Սմբատ, լաւ է որ չխմանաս, բայց ի՞նչպէս կարելի է...):

Գարեգին. — Է՛հ, Սեպուհ... կը ծաղրես զիս, զիտեմ... առիթը դատար... բայց ես նաև այս վայրկեանիս ալ այժմ կը պնդեմ որ շիտակ էր ըսածս... բնութիւնն զմարդ թոյլ է ստեղծեր, թէ չէ մարդու մը մահը լալու ի՞նչ պատճառ կայ... հայրս է՛ կը ցաւիմ, բայց միւս կողմանէ ալ կը մտածեմ՝ որ անմահ ստեղծուած չէր, արդէն օր մը չէ՛ օր մը պիտի մեռնէր, իրեն ալ օրը հասեր էր... բարեկամք, ա՛յ չեմ ուզեր հիմա խաղալ, սուգի մէջ եմ, ներեցէք ինծի (կ'ոչ գէ եղել, ընկերք կը բռնեն զիւրք):

Հրահատ. — Պարոն Գարեգին, սղայ մի ըլլար. այդքան կսկիծ սիրտդ կը մաշէ, կեանքդ կը կարճեցնէ: Մի՛նք ալ քեզի հետ մէկտեղ սուգի մէջ ենք հօրդ մահուան հա-

մար, ուստի թէ՛ մենք մխիթարուելու և թէ՛ զքեզ մխիթարելու համար՝ պէտք է խաղերնիս շարունակենք, որ...

Տիրաւն. — Այո՛, այո՛, պարոն Հրահատ լաւ կ'ըսէ. մեր աղաչանքէն մի՛ անցնիր, պարոն Գարեգին, խաղանք, լաւ կ'ըլլայ քեզի, տրամութիւնդ կը թեթեւայ:

Ներսէս. — Բան մը մտքէս կ'անցնի, բարեկամք. մեր պարոն Գարեգինին ալ պէտք է շատ հաճոյ անցնի՝ որ մենք մեր զբաղմունքը յայտնենք իրեն մեր ցաւակցութեան. այսինքն՝ պարտիս մը խաղանք՝ ի պատիւ Գարեգինի ողորմած հօրը հողւոյն, այս պայմանաւ՝ որ յաղթուողն հոգեհանդատի փառաւոր սեղան մը, հացկերոյթ մը տայ...

Խաղակիցք. — Շատ լաւ, շատ գեղեցիկ մտածութիւն, խաղանք, պարոն Գարեգին:

Գարեգին. — Այո՛, այդ պայմանով միայն յանձն կ'տանեմ խաղալ... խաղանք... (Կը սկսի խաղալ):

Սեպուհն. — (Ժածոռկ). — Հայր մը տղուն խաղալուն համար անշուշտ սրտին ցաւէն օտարութեան մէջ կը մեռնի. որդին հօրը մահուան սուգի տեղ՝ վայրկեան մը վերջը՝ հացկերոյթ մը տալու համար կը խաղայ...: Ո՛հ, Աստուած, ահա Սմբատը...

ՏԵՍԻՆ ԵՐՐՈՐԴ

Առաջինըն և Սմբատ

Սմբատ. — (Տխրորեալք և երս մըտնելով) բարև ձեզ, բարեկամներ. բարև, սիրելի Սեպուհ (ձեռք սեղմելով):

Սեպուհն. — Ի՞նչ ունիս, Սմբատ, շատ տխուր կ'երևաս... Աստուծոյ բարին... Ի՞նչ լուր կայ...:

Հրահատ. — (Նստած՝ խաղալով) բարի եկած ես, պարոն Սմբատ, ի՞նչ նոր լուր ունիս. շատ կանուխ զարձեր ես բանկէն, կ'երևի մի բան եղած ըլլայ:

Սմբատ. — Ոչինչ, պարոն Հրահատ. կանուխ դառնալուս պատճառն այն է՝ որ ես արդէն հրաժարականս աուր բանկի դիրեկտորին, և արձակուրդ ստացայ...

Ամենքն. — Ինչո՞ւ, ի՞նչ եղաւ...

Սմբատ. — Ոչինչ, բարեկամք, ոչինչ. բայց ինչպէս բանկէն՝ այսպէս ալ վաղը երեկոյին ձեզ ամենուզ պէտք է հրաժարական ողջոյնս տամ, և մեկնիմ զէպ՝ ի Բաղաւ...

Մեպոռն. — Բագո՛ւ... Ինչո՞ւ, սիրելի Սմբատ... շատ տխուր ես, այլայլած ես, բան մը կայ...

Սմբատ. — Ի՞նչպէս տխուր չըլլամ, Սեպուհ. հայրս երեք տարիէն աւելի է որ հեռացեր է, և երկու ամէն աւելի է որ իրմէ նամակ չեմ ստացեր. սիրտս շատ կը փափաքի զինքը տեսնել... ա՛լ չեմ զիմանար, պէտք է երթամ:

Մեպոռն. — Շատ լաւ, Սմբատ, Բ՛նչ պատճառ կայ այդքան տխրելու. Բագո՛ւ այնչափ հեռու չէ. ես ինքս ալ քեզի ընկերութիւն կ'ընեմ և կ'երթանք միասին, դուն հայրդ կը տեսնես, ես ալ հօրեղբայրս, մեր պարոն Մուշեղի հայրը:

Սմբատ. — Մուշեղի հայրը... ո՛հ, մի ուզեր ինծի հետ գալ զժբախտ Սեպուհ. ուրեմն չե՞ս իմացեր այսօր Մուշեղի հանդիպած չարիքը, ահաւոր վտանգը...

Մեպոռն. — Ո՛հ, Բ՛նչ չարիք, Սմբատ, Բ՛նչ վտանգ... խնդրեմ զուրցէ, մի ծածկեր...

Սմբատ. — Սեպուհ, ծածկելէն Բ՛նչ օգուտ, երբ արդէն վաղը ամբողջ Ռոստով քաղաքը պիտի խմանայ... Գիտցիր ուրեմն՝ որ իմ բուն տիրութեանս պատճառն ալ այդ

ձախորդ դէպքն է... Մուշեղը, հօրեղբորդ զիկ բանտուած է...

Մեպոռն. — Մուշեղը բանտուած, ո՛հ, ըսէ Սմբատ, ըսէ, Ինչի՞, Բ՛նչ եղաւ...

Սմբատ. — Ահաւասիկ համառօտիւ իմ գիտցածս: Արդէն զուր գիտէք որ Մուշեղ երկու տարիէ 'ի վեր բանկին հաշուակալի սենեկին գրագիրներէն մէկն է և միանգամայն գանձապահի սենեկին անդամներէն մէկն: Արդ, այս կէսօրին տեսնեմ՝ յանկարծ խելազարուածի պէս ձեռքերովն սիտա պլուխն ու ծնկուրները ծեծել ո՛ւ վայ տալ ինքն իրեն: Վրայ կը հասնինք այնտեղ գտնուողներս՝ կը հարցընենք. « Ի՞նչ կայ, Մուշեղ, Բ՛նչ եղաւ »... « Բարեկամք իմ, կ'ըսէ խեղճն ինքնիրմէն զուրս ելած, մե՛ծ զժբախտութիւն մը. չեմ գիտեր ինչ եղեր են, բացուած է գրքոցս ու վերցուած են մէջէն 3000 մանէթ թղթազրամ՝ տէրութեան պիլիեդներ, 30 հատ՝ ամէն մէկն հարիւր մանէթոց... չեմ գիտեր ո՛վ վերցուցեր է »: Շուտով մը լուրը կը հասնի Ազովսքի բանկի պիտաւորին, և առաջին գործը կ'ըլլայ Մուշեղը բռնել և այն սենեակը կնքել, մէջի իրեղէնները քննութեան տակ ձգելու համար: Մենք ամէնքնիս որ այնտեղ կը գտնու-

նուէինք՝ նախ արգիլուեցանք զուրս ելլելու. և յետոյ ոտքերնէս մինչև զլուխ մերկացընելով՝ մի առ մի փնտուեցին մրանխա, և յետոյ ազատ թողին. իսկ Մուշեղը բանառ պահեցին և վաղը պիտի սխի քննութիւնը... Խեղճ Մուշեղ, ո՞ գիտէ ի՞նչ նենգաւոր մարդու զո՞ն գնաց... բայց յոյս ունիմ որ Աստուծոյ արգարութիւնն չի թողուր որ անմեղը զուր տեղ հալածուի...

Սեպուռն. — Խեղճ հօրեղբորորդիս, խեղճ Մուշեղ, անմեղ տեղ... (կոչ լայ):

Սմբատ. — Մի՛ լար, սիրելի Սեպուռն, վստահ եղիք Աստուծոյ արգարութեան վրայ...

Սշոտ. — Իբրաւ որ տարօրինակ բան. մարդ չի կրնար կասկածիլ անգամ Մուշեղի պէս երիտասարդի մը վրան... անկարելի բան... ո՞վ գիտէ թէ ո՞վ գողցեր է:

Տիրաւն. — Թէ որ գողն յայտնուի՝ մեծ չարիք չէ, խեղճ Մուշեղը կ'ազատի. իսկ եթէ չայտնուի՝ գուցէ անմեղը տասը տարուան բանտի գատապարտուի... Ռուսաց օրէնքն խիստ է...

Գարեգիկ. — (Գուռը կը զարկուռի) Յարօ, զուար կը զարնեն, տես ո՞վ է (Յարօ կը մեկնի):

Սմբատ. — Ես յոյս ունիմ որ Ռուսաց քննական խիստ ատենան ալ խը պաշտօնը կատարելու յաջովի՝ ստոյգ յանցաւորը գանելով և այլ պատժոյն ենթարկելով...:

Յարօ. — (Ներս մտնելով) Պարոն Սմբատ, փոշտի մշակը քեզի նամակ մ'է բերէր. ահաւասիկ. զարագնի (ապահովագրեալ) և, ստորագրութիւն կ'ուզէ:

Սմբատ. — (Չարմաւօք կը զննէ սեւ սոյն կամակը) Բագուէն... սգոյ նամակ մը... անխ, չըլլայ թէ (կը պատռէ պահարանը տազեապաշ և կը կարդայ) Ա՛խ, հայր իմ, հայր իմ... (կը մարի կ'իյնայ Սեպուռնի և Յարօյի գիրկը)...

Սեպուռն. — (Նայելով բոլորն վրան) Հօրը մահուան՝ Հրանգի մեռնելուն ապագիք անգ մը... կը գուշակէի... խեղճ Սմբատ...

Յարօ. — (Չոքր ցակելով Սմբատի և ընդհանրապէս Պարոն Սմբատ, պարոն Սմբատ...)

Սմբատ. — (Աչքերը բակաւոր և սասն նայելով) Ա՛խ, հայր իմ... Գարեգին... հայրերնիս մեռնը է...

Գարեգիկ. — (Խաղի կատարած տեղէն անշարժ) Սմբատ, Սմբատ, արթնցիք, քաջ եղիք. ցաւալի լուր է. ես ալ լսեցի սոսաջուց...

Մերարտ. — (Միշտ սասնե կայերով ապոռչի նենան) Ուսկից լսեցիր:

Գարեգին. — Բազուէն եկող մութացկան մը պատմեց:

Մերարտ. — Ուրեմն ծանօթ էր քեզի, Գարեգին, այդ լուրն... և զուն գեռ կը խաղանս և կ'ուրախանանս... Ա՛հ, հայր իմ, հայր իմ (Մարեկով կը գորի դարձեալ Սեպուհի և Յարոյի գիրկը, և վարագոյրը կը գոցուի՝ երբ Սեպուհի և Յարո կը զոչարցեն):

Սեպուհի. — Խեղճ աղայ, ազնիւ Սմբատ. ցաւ ցաւի վրայ...

Յարո. — (Ծածուկ. — Հնարքս շատ յաջող զնայ. ուրախ եմ):

Հ Ա Ն Գ Է Ս Ե Ր Ր Ո Ր Դ

ՏԵՍԻՆ ԱՌԱՋԻՆ

Մերարտ. — Այո՛, ճիշդ է, ուզիդ է մտածմունքս, և պէտք է զործադրեմ... ալ ինձի կարելի չէ Ռոստով մնալ. կը մեկնիմ կ'երթամ Բազու, կ'երթամ որդիական ազօթքիս պարագն հասուցանելու խեղճ հօրս (աչքը սրբերով եւ լաշագիւն) գերեզմանին վրայ. և յետոյ եթէ հօրէս մնացած կարգադրելիք զործեր կան՝ կը կարգադրեմ, և զուցէ այն աեղ և կամ ուրիշ քաղաքի մը մէջ Աստուած ինձի յաջող զործի մը զուրբանայ... Այո՛, մնալս ալ անկարելի է, մնալ և Գարեգինին ըրած զործերը և բըռնած ճամբան տեսնել՝ կարելի չէ. լաւ է որ ես մեռնիմ անօթութիէն, ըսն թէ պատիւս մեռնի: — Ունեցած կարեւոր պատաստութիւններս պէտք է տեսնեմ ու մեկնիմ... Յարո...: Բայց նախ Յարոյի հետ կ'ուզեմ խօսիլ և այդ անպիտանին ալ վերջին խօսքս ըսել... Յարո՛...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՄԱՔԱՆՈՒ և ՅԱՐՈ

Յարօ. — Հրամեցէք, պարսն Սմբատ :

ՄԱՔԱՆՈՒ. — Կարճ խօսք մ'ըսելիք ունիմ՝ քեզի, Յարօ. կը տեսնեմ ցաւօք սրտի՝ որ դուն մեր տանը պատուոյն ամենեկին հող չունիս. քանի որ խեղճ հայրս այս տեղ էր՝ քեզմէն աւելի ուշադիր և խնայող ծառայ չէր դնուեր : Իսկ այս վերջին երեք տարինեւ ըստ մէջ՝ կարծես դուն մեր տանը երդուեալ թշնամին դարձեր ես...

Յարօ. — Պարսն Սմբատ, ինչ կ'ըսէք, միթէ կարելի է որ...

ՄԱՔԱՆՈՒ. — Խօսքս մի կարեր, Յարօ. մի ուզեր դուր տեղ գրեզ պրզարացընելով սուտ խօսիլ. ես որ բան մը կ'ըսեմ՝ առաջուց հազար կը զիտեմ, հարիւր կը քննեմ և հարիւր ալ կը մտածեմ, և յետոյ հազիւ թէ մէկ անգամ կ'ըսեմ... Յարօ, կարելի է որ դուն ինծի թշնամի չըլլաս, որովհետեւ քեզի չարիք մը չընելէ զատ՝ միշտ ալ ձեռքէս եկած բարիքն ըրեր եմ... բայց դուն թշնամի ես խեղճ Պարեգին եղբօրս...

Յարօ. — Պարեգինին... ինչ կ'ըսէք, պարսն Սմբատ, զձեզ խարած են, միթէ կարելի է...

ՄԱՔԱՆՈՒ. — Հանդարտ կեցիր, Յարօ, ըսելիքս թող լմընցնեմ. լսէ... Ես որ մինչև այսօրս այս տանը մէջ կեցեր էի՝ խեղճ հօրս ցաւ չպատճառելու և հնազանդելու համար չէի բամուկը երթար. և զարձեալ կը յուսայի մէկ կողմէն Պարեգինը խրատելով իր չար ճամբաներէն և մանաւանդ խաղալէն ետ կեցընեմ, և միւս կողմէն ալ հայրս համոզեմ որ գառնայ զայ և տունն ու զմեզ այսպէս երեսի վրայ չթողու, և եթէ ուրիշ ճար չըլլայ՝ երկու եղբարցս ժառանգութիւնը բամուկէ, և ինծի խնամակալ լինի մինչև իրաւունքի տարիքս հասնելն, որպէս զի անկէց վերջը Պարեգինի մեղքն իր վզին մնայ՝ իմն ալ իմ վզիս. և սամիկն ալ զիս չմեղադրէ եղբօրս պատճառաւ՝ թէ « իրենց հօրերնուն քրտինքով վաստակուած զիջուած ամբաւ հարստութիւնը՝ քանի մը տարուան մէջ վատնեցին ու փողոցի մէջ մնացին »... Բայց հիմայ որ Աստուծոյ կամքն արիչ կերպ ուզեց, և խեղճ հայրս ձեռքէս ալ զլիսէս ալ վերցուց, ու հարկ պիտի լինի ժառանգութիւն ունենալու համար՝ գատաստանի զիտեմ

և հակառակութիւն ծագի իմ և եղբորս մէջ, ես աւելի լաւ կը համարիմ (գիտնալով մահաւանդ թէ եղբայրս պարտաբերու տակ խրդ-գուած է) ամէն բանէ ձեռք քաշել, և ես ինքս ալ հեռանամ երթամ ուրիշ տեղ Աստուծով ինձի գործ ու բախա շինեմ... Հետացած ժամանակս ուրիշ ցաւ չունիմ՝ բայց միայն կը ցաւիմ Գարեգին եղբորս վրայ, կը ցաւիմ մահաւանդ խեղճ Միհրանիկին վրայ... Դուն, Յարո, գիտեմ որ Գարեգինի սրտին ու մտքին վրայ տիրեր ես, բայց կը տեսնեմ որ դուն փոխանակ զինքը խրատելու և իւր բռնած վատ ճամբէն ետ կեցընել ջանալու, բնդհակառակն դուն իրեն կ'օգնես և նորանոր ճամբաներ կ'ուսցընես... Դուն քու շահուտ միայն կը ծառայես, Յարո, և այն ալ շատ անխիղճ կերպով: Էթէ ես լիւնէի այս տանս մէջ հրամայողն՝ գրեզ շատունց հեռացուցած կ'ըլլայի քովէս. բանի մ'անգամ բռի եղբորս, բայց ինքը զիս իրեն թշնամի կը կարծէ և գրեզ բարեկամ և հաւատարիմ... Չեղբէս եկածն ըրի եղբորս՝ բայց յարգս չճանչցաւ. ուստի հիմա հարկ է որ բաժնուիմ հեռանամ իրմէն, և ակամայ թողում գրեզ իւր մօտը, քու կամքից և շահից ալ զինքը խաղալիք մը թողում...

Բայց վերջին խօսք մ'ալ պիտի ըսեմ քեզի, Յարո՛, միաքզ պահէ ու գողա՛... « Յիշէ, յիշէ, Յարո, որ Աստուած արդար է, ուշ կամ շուտ իր վրէժը կը յայտնէ շարեւրուն գէմ... ու գողա՛ »: (Տարբերեալը կ'եղնէ):

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԻ

Յարո. — (Պաղարիւն դիտելով Սեբասի մեկնիրը մակերորդ մի) — Գնա՛, անխորձ պատանի, դնա... ես քու սպաննալիքներէդ ալ չեմ վախեր՝ բանի սր այս (ցուցընելով խոր ուղեղը) վրաս է և աչքերս ալ չորս բացեր եմ... Անշուշտ քիչ տեսնէն կ'իմանաս գըլխուզ գալիքը, բաւական է որ Մուշեղի պաշտոյին զրպանը զրած նամակս, որ պարուն Գարեգին շատ լաւ ու կատարեալ կերպով ձեռացուցեր է քու զրից նման՝ գտաւորաց ձեռքն ինկնայ ու կարգան. և անտարակոյս կ'իկնայ, սրովհետեւ ամէն բան ինչ կը վերաբերէր Մուշեղին՝ տերութիւնը առաջին վայրկենին ժողովեց ու կնքեց. այն նամակով գտաւորը պիտի հաստատեն ոչ միայն Մուշեղի գողութիւնը, այլ նաև Սեբասի գողակից ըլլալը. և մինչդեռ Մուշեղն ու Սմբատ բանտին մէջ փոստին, ես

ու Պարոն Գարեգին այդ ձեռք բերած փողերնիս մեր հաճոյից պիտի բանեցընենք... Այն ատեն դուն ալ կ'իմանաս, Սմբատ, թէ բոլոր թշնամիդ Յարօն գլխուդ ինչ խաղեր կրցաւ խաղալ ու դեռ ալ պիտի խաղայ... վասն զի շահս այդ կը պահանջէ... Այո՛, շահս կը պահանջէր որ Գարեգինը վախ չունենայ իր հօրը այս տեղ վերադառնալէն, որպէս զի աւելի արձակ համարձակ վաստէցրուէ, որով ես ալ աւելի վաստակ ունենամ. անոր համար մտերացիկանի մը ձեռքով, քանի մը կաքեկ սե փողով՝ հարկերաւոր մանէթներու դուռ բացի ինծի՝ Հրանդին սուս մահը հրատարակելով... Իմ շահուս համար պէտք էր որ Սմբատն ալ դապրէր իւր հօր նամակներ գրելով՝ զրգուելու որ շուտով դառնայ գայ. ուստի սուս ծանուցում մը Հրանդի մահուան մասին՝ քաղաքիս ասպարանի մը մէջ ուղածիս պէս ասել տալով՝ զրկեցի Քաղու բարեկամներէս մէկուն՝ որ փոշտի ձեռքով զարագեցի սյս տեղ ուղարկէ Սմբատի հասցէին, որպէս զի Սմբատ ալ նամակ չգրէ իր հայրը մեռած կարծելով... Իմ շահուս համար՝ երբ տեսայ որ Սմբատ ընդհակառակն որոշեր է որ անձամբ Քաղու երթայ նաև հօրը մահուանէն յետոյ, և հոն

երթալով՝ պիտի իմանայ որ հայրն ողջ է և այն մահադոյթ թուղթն սուս է, հարկ եղաւ որ զօրաւոր արգելք մը հանեմ՝ որով ամենեւին հնարք չունենայ Սմբատ Քաղու երթալու. մանաւանդ թէ երկու թուշուն մէկ գնտակով զարնելու համար՝ մտածեցի Գարեգինի կորուստը իր առջև դնեմ, զարհուրեցընեմ, և համոզեմ ու ստիպեմ զինքը որ Սմբատի գէմ ինծի հետ դաւակցութիւն ընէ, նախ 3000 մանէթ տէրութեան թըղթապրամ ճարտար հնարքով մը Մուշեղի պաշտօնական սենեկէն թուցընելով, (որ փառաւորապէս յաջողուեցաւ), և երկրորդ՝ Սմբատի գիրը ձեացընելով նամակ մը շարագել և գրել տալ Գարեգինի իբրև Սմբատի բերնէն առ Մուշեղ գրուած, որ նոյնպէս շատ լաւ յաջողեցաւ, և ես ինքս այդ նամակը կրցայ գոյութեան օրը Մուշեղի գրպանը ձգել գաղտնի. որով Մուշեղն ու Սմբատը քննութեան մէջ պիտի բռնուին և յանցաւոր ձանչուին, գատապարտուին և բանդ դրուին, որով իմ շահերուս վնասող մը չգրանուի... Բայց Սմբատի սպառնալիքը... « Աստուած վրէժ պիտի խնդրէ »... Էհ, ինչ կը մտածեմ. կարծես Աստուած ուրիշ բան չունի՝ իմ բրածներուս ուշ պիտի դարձընէ... Ո՛հ...

ՏԵՍԻՒԼ ՉՈՐՐՈՐԳ

Հրանդ (յակճակօրս) և Յարօ

Հրանդ. — Ա՞յս է պարօն Գարեգին
Հրանդալի առնը :

Յարօ. — Հրամեր էք, այս է. Բնչ
կը փափաքիք, պարօն :

Հրանդ. — Ոչինչ. կը փափաքեմ զինքը
սեանել :

Յարօ. — Բայց զուք ս՞իլ էք, պարօն,
ինչ ըսելիք ունիք. կրնա՞ք ինձ ըսել որ եր-
թամ իմացընեմ :

Հրանդ. — Ես Գարեգինը կը ճանչեմ
և ուղղակի իրեն հետ գործ ունիմ, որ զրա-
մտական խնդրոյ մը վրայ է :

Յարօ. — (Ժածռչկ. — Ո՛հ, հատկը-
ցայ, անշուշտ պարաստեղներէն մէկն է,
փող ուղեւու եկած է. պէտք է ճամբայ զը-
նել...) Ներեցէք, պարօն, աէրս Գարեգինը
սառնը չէ և չեմ ալ գիտեր երբ կու գայ.
Խնդրեմ ուրիշ ժամանակ հաճեցէք ներկայա-
նալու, կրնայ ըլլալ որ այսօր շատ ուշա-
նայ...

Հրանդ. — Փոյթ չէ, ես ուրիշ ստի-

պողական գործ չունիմ. իրեն հետ ունեցած
գործս սմենէն աւելի կարևոր գործս է. և
որովհետև չեմ գիտեր թէ մէկ մ'ալ երբ
կարող պիտի ըլլամ իրեն հետ սեսնուելու,
որովհետև ճանապարհորդ եմ, ուստի այս տեղ
կը մնամ մինչև Գարեգինի սառն դառնալը...

Յարօ. — Բայց... ներեցէք, պարօն...
ես շատ գործ ունիմ, չեմ կարող ձեզ մօտ
մնալ... լաւ կը լինէր եթէ ուրիշ անգամ...

Հրանդ. — Իմ այստեղ մնալս քու գոր-
ծերուդ արգելք չի լինիր, զու կարող ես գիտ-
միայնակ թողուլ. մի վախեր, զոյ չեմ որ...

Յարօ. — Թողութիւն ըրէք, պարօն,
այլ չէի ուզեր ըսել. մնացէք այստեղ որչափ
կը փափաքիք. ես իմ գործերս կատարելու
կ'երթամ... Գարեգինի եղբայրը՝ պարօն
Սմբատը պիտի մեկնի և պէտք է ճամբու
պատրաստութիւնը սեսնեմ... ներեցէք պա-
րօն. (Ժածռչկ). — Տարակոյս չկայ պար-
սատէր մ'է) : — (Կը մեկնէ) :

ՏԵՍԻՒԼ ՀԻՑ ԳԵՐՈՐԳ

Հրանդ. — Մե՞ծդ Սասուած... Բնչ կը
լսեմ... Սմբատը պիտի մեկնի... ս՞եր ար-
գեօք, արգեօք ինչո՞ւ համար... ս՛հ, անշուշտ

ճանր պատճառ մը կայ իր մեկնելուն, թէ չէ՝ Սմբատս, միշտ ինծի հնազանդ, հլու և սիրելի եղած որդիս, իմ գրածներէս իմ խօսքէս դուրս չէր ելլեր, իմ մէկ հրամանէս կամ փափաքէս չէր անցներ... ո՛հ, չէ, կարելի բան չէ... Սմբատ, սիրեցեալ սր-դեակդ իմ Սմբատ, հայրդ եկեր է զքեզ գտնելու և գրիելու, իսկ դուն պիտի մեկնիս... անշուշտ քեզի չնմանող անզգամ եղբորդ ձեռքէն կը փախչիս... Ա՛խ, ան-դուր, անողորմ Գարեգին, անա երեք տարի է որ ես քու ամօթալից վարդիկ ու անխճած խաղիկ և անպիտան խաղակիցներուդ պատ-ճառաւ՝ սրախ ցաւէն հեռացեր եմ տնէս, քաղքէս, բարեկամներէս, որդիքներէս ու թոռներէս, և Բազուի նաւթի գործատներու գարշահոտութիւնն ու զգուշի կեանքը՝ վե-րադաս եմ համարեր Ռոստովի մէջ իմ ու-նեցած պատուաւոր մարդու, իշխանի մը հան-գիստ ու մխիթարական կեանքէն... Ա՛խ, ի՞նչ չըրի, Գարեգին, ի՞նչ մնաց որ չընեմ զքեզ երջանիկ ու բախտաւոր ընելու հա-մար... իսկ դուն, ապերախտ և անարժան որդի, ի՞նչ պակաս մնաց զեռ որ չընես՝ իմ անունս, տունս, աշխատանքս, որդիքներս, ստացուածքներս, իմ ամէն ինչս անպատի-

ընելու համար... Ոչ հայրենի խրատներս, ոչ սաստս, ոչ սպառնալիքս ու պատուհաս-ներս՝ չկրցան զքեզ ճամբու բերել... Սաս-ձեցի թողուլ զքեզ հեռանալ, որ զէթ հե-ռաւոր սրտախոց հօր մը յիշատակը՝ թմրած սրտիկ սէրն արթընցընէ, մեռած խղճմտան-քիկ յարութիւնն տայ... բայց ախոս, ընդ հակառակն դուն քու յիմարութիւնդ ծայրա-յեղութեան տարիք, տասը՝ հարիւր ըրիր, հարիւրը բիւր ու բիւրը միլիոն, չարութիւն-ներդ կամաւոր կուրութեամբ անչափ աւել-ցուցիր... բայց ես եկած եմ վերջին փորձ մ'ալ ընելու, որով կամ վերջ տաս խաղա-լուդ, ես գտունս անզգամութեան ճամբէդ, և կամ հայրական անէծքս օրհնութեան սեղ զլիսուդ թափելով՝ զրկեմ զքեզ բոլորովին ժառանգութենէս, և առաքինի Սմբատս օ-րինաց ձեռքով իմ մէկ հատիկ ժառանգս ու որդիս հրատարակեմ... Եկած եմ գաղտնի և բոլորովին կերպարանափոխ եղած, ծած-կուած եմ՝ չճանչցուելու համար, բայց տունս մտնող ելլողները մտանց ճանաչելու հա-մար, (քրեկ կը հսկէ ճայնափոխ զայսուակը՝ բնակուս ճայնով շարունակելով խօսքը) այս զսպանակով՝ իբրև ակնոց դրած՝ կեղծած եմ ձայնս՝ որդիքներէս ու ծանօթներէս անյայտ

մնալու համար, սպիտակ մօրուքս սև ներկեր
եմ՝ որ չլինի թէ կասկած տամ մէկուն...
Երեք օր է որ քաղաքիս մէջ կը գտնուիմ
և գեռ մէկու մը բնառ զիս չճանչնալը՝ նշան
է որ լաւ այլափոխուեր եմ... Միաքս է
խօսիլ Գարեգինին՝ իբրև իրեն հօրը ծանօթ
բարեկամ մը, նեղն ինկած առեն՝ բարիք
ընելով իրեն՝ առատ փող տալ, պայմանաւ
որ անիծած խաղէն ու խաղի ընկերներէն
հեռու կենայ... Արդէն Մմբատ ինծի գրեր
էր որ Չհուտ Պատպային վեցհազար մանէ-
թէն աւելի պարտք ունի Գարեգին, և գրա-
ծին համեմատ այսօր կամ վաղը վճարման
օրը պիտի ըլլայ, ոսկից պիտի վճարէ...
կը գուշակեմ որ տունն ու տեղը պիտի զրա-
ւեն և կամ զինքը բանդ պիտի ձգեն՝ թէ
որ չօգնեմ իրեն հատուցանելու... սէ, լաւ
է որ ես ամէն բան կորսնցընեմ՝ քան թէ
որդիս բանտ գնեն և տունս վատահամբա-
ւեն... բայց ահա մարդ կու գայ... ծած-
կուիմ և ձեւանամ (գտպանակը կը հարստառէ
քիթը)... Աստուած, դուն ինծի զօրութիւն,
համբերութիւն և յաջողութիւն տուր...

ՏԵՍԻՒ, ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Հրակոյ, Սմբատ և Սեպուհ

Հրակոյ. — (ծածոռկ. — Մմբատն
է, սիրելի որդիս... սիրտ իմ, համբերէ,
մի մասներ զիս...):

Սեպուհ. — Ո՛հ, չէ, կարելի բան
չէ, Մմբատ, ես ալ քեզի պէս լիուլի հա-
մոզուած եմ, կարելի բան չէ որ այդ գոր-
ծէն խեղճ Մուշեղը տեղեկութիւն ունենայ,
շատ ալ ուրիշներն ըսեն իբրև թէ կասկա-
ծաւոր նամակներ վրան գտնուած են...
Մուշեղ այդ գործին տէր չէ, և պէտք է
հնարք մտածել ստոյգ յանցաւորը գտնելու.
ուստի դուք, պարոն Մմբատ, մինչև որ այս
գործը չմաքրուի չլմնայ՝ պէտք չէ որ մեկ-
նիք Բազու գնալու. հանդուցեալ հօրդ՝ Հրանդի
սիրոյն համար քեզի կ'աղաչեմ, միասին
գործը տեսնելու և Մուշեղն ազատելու ջա-
նանք...

Հրակոյ. — (ծածոռկ. — Ի՞նչ կը լը-
սեմ... Մմբատ Բազու պիտի մեկնի... զիս
մեռած կը կարծեն... ոտքէս գլուխս կը դո-
ղամ... բան մը կայ...):

Սեպտեմբեր. — Ներեցէք, պարոն, զձեզ շտաանք. արդեօք կարելի՞ է գիտնալ թէ զուրբ Բնչ կ'ընէք այս տան մէջ առանձինն մինակ... Ինչի՞ եկած էք այստեղ, ո՞վ էք, Բնչ կ'ուզէք...

Հրակնդ. — Այդչափ ձեր հարցմանցը փոխարէն՝ ներեցէք ինձի, պարոններ, որ ես ալ ձեզի հարցընեմ թէ զուրբ արդեօք ո՞վ էք, որ ես ալ կարենամ...

Սեպտեմբեր. — Հետա եզողն է Պարոն Սմբատ՝ Հրանդ Աւետոյի որդին, որուն տան մէջ հիմա զուրբ կը գտնուիք. իսկ ես պարոն Սմբատին բարեկամն եմ:

Հրակնդ. — Ճիշդ իմ փնտուածներս ալ զուրբ էք... Պարոն Սմբատ, զուն Գարեգին անունով եղբայր մ'ուներս՝ այնպէս չէ՞:

Սմբատ. — Այնպէս է, պարոն:

Հրակնդ. — Ես եկած եմ ուրեմն եղբորդ հետ խօսելու, և երկար ժամանակ է որ ծառան զիս այստեղ թողուց ու գնաց և ալ չերեցաւ... Իրեն կը սպասեմ...

Սմբատ. — Արդեօք ներելի է հարցընել թէ Բնչ կ'ուզէք ըսել Գարեգին եղբորս:

Հրակնդ. — Ըսելըս ուղղակի իրեն կը պատկանի և զրամական խնդրոյ մը վրայ է...

բայց լսեցի որ զուրբ քիչ առաջ կը խօսէիք այնպէս՝ իրբև թէ կ'ուզէք ճանապարհորդել դէպ'ի Բազու... եթէ ստոյգ է՝ զուրբ կարողանանք միասին գնալ. ես ալ Բազուից եկած եմ գործով և պիտի դառնամ...

Սմբատ. — Դուր Բազուից եկած էք. ուրեմն բազուցի՞ էք... եղբորս հետ զործ ունիք զրամական մասի... չլինի թէ հօրս...

Հրակնդ. — Այո՞, պարոն Սմբատ, հօրդ՝ պարոն Հրանդի հետ ծանօթ եմ... բայց ինչ կը վերաբերի զրամական գործոյ մասին՝ ես ուղղակի Գարեգին եղբորդ հետ պիտի խօսիմ, նորա հետ միայն վերաբերու թիւն ունի գործս:

Սեպտեմբեր. — Կ'երևի որ զուրբ շատ ժամանակից 'ի վեր է որ ելեր էք Բազուից, և զուրբ ձեզ ծանօթ չլինի Գարեգինի հօր՝ Հրանդի զժբախտ մահուան լուրը...

Հրակնդ. — Մահուան լուր... և ո՞վ բերաւ ձեզի մի այդպիսի գոյժ... ես միայն երեք օր է որ հասել եմ Ռոստով, Բազուից ելած ժամանակս քաջառողջ էր նա... ուսկից լսեցիք...

Սեպտեմբեր. — Նախ Բազուցի անծանօթ ձեր մուրացկանէ մը որ Հրանդի թաղման ականատես եղողէ լսեր էք, և յետոյ նաև

տպագրուած մահադոյժ ազգն փոշոտով ուղարկեցին Սմբատի, և ահա... ինչորեմ, Սըմբատ, շնորհես թուղթը... (Սմբատ կը հսկէ կոշ տայ Հրակոյի, որ կարդալով կ'ըսէ)։

Հրակոյ. — Սուտ է այս տպագիրն, Բագուից եկած չէ, այլ Ռոստովի մէջ տպագրուած է. Բագուի մէջ Տէր-Սերբահամովի տպարան չկայ, որ նշանակուած է մանր տառերով այս ծանուցադրի մի եզրի վրայ՝ աւագարական կանոնաց համաձայն. Տէր-Սերբահամովի տպարանն Ռոստովի մէջ է, այս ծանուցադիրն Ռոստով տպուած է, հետևաբար շինծու է, սուտ է...

Սմբատ. — Պարոն, կատակ է ըրածդ՝ թէ ստոյգ... սուածդ զե՞ղ է վերացս թէ թո՞յն կենացս... անգո՞ւթ կատակ է... դպրէ...

Հրակոյ. — Ի՞նչ կատակ, կատակը ո՞րն է, պարոն Սմբատ... Ի՞նչ շահ ունիմ ես զուր տեղ քեզի յոյս տալու, զքեզ չարչարելու. ես շօշափելի ճշմարտութիւն մը կը ցուցնեմ, և գարձեալ կը կրկնեմ՝ այդ ծանուցադիրը սուտ ու շինծու է, և շինել տուողն անշուշտ իւր նպատակն ու շահը ունեցած պիտի ըլլայ Հրակոյի մահը տարածել ուզելով. բայց տպագրատանց կանոններու

անձանօթ մէկը լինելով՝ սուտ մասնուած է... Խորամանկութեամբ փոշոտի ձեռքով բագուից ուղարկել են այստեղ. ուրեմն ըսել է որ նախ Ռոստովից Բագու ուղարկուել է և ապա այնտեղից Ռոստով վերադարձուել է... այդ բանն ընողն ալ ուրիշ մէկը չէ կարող լինել, բայց եթէ ընտանի ծանօթ անձնաւորութիւն մը...

Սեպուռն. — Սմբատ, այս պարոնի ըսածն ու ցուցածը շիտակ ուղիղ է... Ի՞նչ կ'ըսես .. չըլլայ թէ Գարեգինը...

Սմբատ. — Ա՛հ, Սեպուռն, սորէս զուլես կը զոգամ... զուցէ թէ անպիտան օտարն...

Հրակոյ. — (Ժածռչ. — Սիրաս կը վկայէր. իրենք են)։

Սեպուռն. — Լաւ կ'ըսես, կարելի է երկուքը միասին... և միթէ չտեսա՞ր այդ գոյժ հասած ժամանակ Գարեգինի խաղալն ու գուարձանալը, և օտարի ժպիտն ու սրտի գոհութիւնն...

Սմբատ. — Բայց, Սեպուռն, Ի՞նչ նշան պատակ պիտի ունեցած ըլլան այդ լրով։

Սեպուռն. — Ի՞նչ նպատակով կը փընտռես, Սմբատ. միթէ մարդ, կարո՞ղ է ամբարըջտին գործոց նպատակները փնտռել, գտնել ու խելք հասցընել...

Մկրատ. — Սեպուհ, միթէ Գարեգինն
ու Յարօն ա՛յդչափ ամբարիշտ են, որ...

Սեպուհ. — Է՛հ, ես զուր տեղ չեմ
խօսիր. ես ամէն բան կը յուսամ իրենց
չարութենէն. երկուքն ալ մօտանց մանր ու
երկար գններ եմ...

Հրակն. — Որո՞նք են ուրեմն այդ կաս-
կածաւոր անպիտանները:

Սեպուհ. — Մէկը նոյն իսկ Գարե-
գինը՝ Սմբատի անարժան եղբայրը, միւսն
ալ իւր Յարօ ծառան:

Հրակն. — Ա՛յն որ քիչ առաջ այստեղ
էր. կանչենք, ես զինքը կը խայտառակեմ...

Մկրատ. — Ես կը խայտառակեմ...
Յարօ՛, Յարօ՛...

ՏԵՍԻԼ ԵՕԹՆԵՐՈՐԻ

Հրակն, Մկրատ, Սեպուհ և Յարօ

Յարօ. — Հրամեցէք, պարօն Սմբատ...
(ծած. զշկ. — Չարագուշակ ագուաը դեռ չէ
հեռացեր. — Ահեարկելով զՀրակն):

Մկրատ. — Յարօ, Գարեգինը առնն
է, ինչի՞ այս ու պարօնին երկար ատեն սպա-
սեցընել կու տաս ու նախասենեկին մէջ...
պլ.

Յարօ. — Այո՛, պարօն Սմբատ, սան
մէջ է; բայց, այսինքն, չէ, սուներ չէ, ը-
սել կ'ուզեմ հիւանդ է, կը քնանայ, շատ
նեղուած է, պատուիրեց որ զինքը հանգիստ
թողում, գիշերը քուն չէ կրցած ըլլալ.
ուստի հարկ եղաւ որ պարօնն սպասէ...
չեմ ալ գիտեր արդեօք ե՞րբ կ'արթնայ...
զուցէ դեռ երկար տեւէ...:

Հրակն. — Փոյթ չէ, բարեկամներ,
ես այստեղ կը սպասեմ... Մենք հիմա այդ
թղթով զբաղուինք, զուցէ ձեր ծառան մեզ-
նից մի բան աւելի գիտնայ...

Մկրատ. — Յարօ՛, այս թուղթն ո՞վ
յանձնեց քեզի...

Յարօ. — Տէր, ի՞նչ թուղթ, ինձի
թուղթ յանձնող եղած չէ մէկը... (չփո-
րուած) ա՛յս թուղթը...

Մկրատ. — Այո՛, այո՛, ա՛յս թուղ-
թը, այս՝ հօրս մահուան ծանուցագիրը...

Յարօ. — Տէր, կարծեմ զուր մտցած
պիտի լինիր որ փոշտի մշակն երէկ բերաւ
դունէն յանձնեց ինձի, կնքուած և մարքի
նշանները վրան. գիտեմ որ զարագնիկ ու
զարկուած էր Բաղուից ձեր հասցէին...
Բայց ինչի՞ կը հարցընէք պարօն Սմբատ,
ի՞նչ կայ որ... (ծածոռկ. — Հոտ մ'առած
պիտի ըլլան. տեսներ...):

ՄԱՔԱՄ. — Յարօ, դուն անիրաւ, անպիտան մէկն ես, քու մէկ սատանու թիւնդ կայ այս գործին մէջ, ճշմարիտը խոստովանէ...

Յարօ. — Չեմ իմանար, պարոն Սըմբատ, այդ նախատինքներն ինչի՞ կ'ըսէք. ես ինչ իմանամ փոշոյի գործերէն. ինչ եղած է որ...

ՄԱՔԱՄ. — Յարօ՛, ամբողջի՛ր սուտ ըսելէդ, դուն շատ լաւ կ'իմանաս որ այս թուղթը շինծու է... դուն ու Գարեգիինն էք շինած այս թուղթը... ո՛ր գիտէ ինչ նպատակով...

Յարօ. — (Ժածոշկ. — Մաղը ծակեր է...) Ներեցէք, պարոն Սմբատ, ձեր խօսքերն հայերէն չեն, շինումաշիներէն են... ես բան չեմ հասկընար... կ'ըսէք թէ այդ թուղթը շինծու է, սուտ է. եթէ սուտ է՝ աւելի լաւ, ուրեմն Հրանդ իշխանն ո՞ղջ է, մեռած չէ՞...

ՍԵՍԻԼ. — (Հեզեարար) Այո՛, ո՞ղջ է, Յարօ...

Յարօ. — Ո՛հ, աէրս՝ իշխան Հրանդն ո՞ղջ է... ո՛հ, ինչպէս ուրախ եմ... վազեմ երթամ Գարեգիինէն աւետչեայս ուզեմ (կը դիմէ այլայլած դեպ'ի դռնը՝ փախչելո՞ւ նպատակաւ. Սմբատ կզակեկ կը բռնէ՝ գոչելով).

ՄԱՔԱՄ. — Կեցի՛ր, անպիտան, ո՞ր փախչիլ կ'ուզես, կեցի՛ր... (Դռնը կը բացուի եւ ներս կը մտնեն Ռատիկանապետն եւ Երկո՞ւ ներկո՞ւ ներկաւաւոր Զինուորք, որք դռնը կը բռնեն):

ՏԵՍԻԼ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Հրանդ, ՄԱՔԱՄ, ՍԵՍԻԼ, Յարօ,
Աշխատի Ռատիկանապետ և Երկո՞ւ
Զինուորք

Յարօ. — (Զարնուրած՝ յետ ընկերկեւորով) Ո՛հ...

ՄԱՔԱՄ. — Ո՛հ, զինուորք մեր տան մէջ... ինչ կայ արդեօք...

Ռատիկան. — Ո՞վ է այս տան մէջ Սմբատ Հրանդով Աւետեանն:

ՄԱՔԱՄ. — Ես ինքս եմ, պարոն Ռատիկանապետ. ինչ կը փափաքէք...

Ռատիկան. — Եթէ դու ես Սմբատ Հրանդով Աւետեանն, ուրեմն դուն այս վայրկենին իմ կալանաւորս ես Օքոսթեի-սուրբ բարձրագոյն հրամանով...

ՄԱՔԱՄ. — Ե՞ս.

Հրանդ և ՍԵՍԻԼ. — Ո՛հ...

Ոստիկան. — Այո՛, դուն... Ձե-
նու՛րք, ձեր պարտքը կատարեցէք... (Եր-
կու բեռերէն կը բռնեն զինուորք զՍմբատ)
Երթանք...

Սմբատ. — Խնդրեմ, պարոն Ոստի-
կանապետ, ըսէք ի՞նչ ըրած եմ, ի՞նչ պատ-
ճառաւ...

Ոստիկան. — Պատճառը վերջը կ'ի-
մանաս. իմ պարտքս գրեց Սոռոք՝ գատա-
րանը տանիլն է...

Հրակո. — (Ժածռչ. — Երա՞ց է տե-
սածս թէ իրաւ, աչքերս կը մթնեն...):

Սեպուռն. — Կ'աղաչեմ ըսէ, պարոն
Ոստիկանապետ, կ'աղաչեմ ըսէ ի՞նչ պատ-
ճառաւ (շարագիւն). կ'երգնում ողորմած կայ-
սեր գլխին վրայ՝ որ սխալմունք մը կայ...
որ կալանաւորածդ անմեղ հրեշտակ մ'է...

Սմբատ. — Կ'երգնում ես ալ որ ան-
մեղ եմ...

Ոստիկան. (Խստիչ նայելով Սմբատին,
եւ ապա հեզկօրէն) Ո՛հ, իրաւ անմեղ հրեշ-
տակ... անա քեզի նման զրոէն սպիտակ
հրեշտակներն ու ներսէն սև սատանաները
խիղճ չեն ըներ բանկի 3000 մանէթները
գողնալ ու կուլ տալ մէկ շնչով՝ իբրև պուտ
մը կաթիլ մը ջուր ըլլար...

Սմբատ. — Ի՞նչ կ'ըսէք... Ես գողցեր
եմ... Ես գող եմ... Մուշէ՞ղն ըսաւ այդ
բանը...

Ոստիկան. — Ձէ՛ չէ՛, Մուշեղը չը-
սաւ... Մուշեղը թէ՛ ինքզինքն է թէ՛ գրեզ
անմեղ կը քարոզէր... բայց զո՛ւր տեղ...
մտիկ ընող չկայ... Մուշեղի զրած նամակը,
Սմբատ, երկուքնիդ ալ կը դատապարտէ...
Մուշեղի զրպանէն գտնուած նամակը փողը
գողնալու մասին գրուած... անմեղ հրեշ-
տակներ (ժաղրեղով)... հէ՛, Աստուծոյ ար-
դարութիւնը այսպէս ձեր ի՞նչ սատանաներ
ըլլալը կը յայտնէ... Երթանք, քալեցէք
զինուորներ...

Սմբատ. — Աստուած արդար, դու
գիտես որ անմեղ եմ, դուն վկայ ես, քեզի
կը բողոքեմ, անէս և արդարութիւնդ յայտ-
նէ. (կ'եղլէն):

Յարօ. — (Ծածռչ. — Բանխոս,
շնորհակալ եմ քեզնից... վազեմ Գարե-
զինին իմաց տամ. (կ'եղլէ շտապաւ):

ՏԵՍԻԼ ԻՆՆԵՐՈՐԳ

Հրակնդ և Սեպուռն

Հրակնդ. — Ա՛խ... (դողդղալով կ'իջևայ արուսի մը վրայ հանգչեղոշ)... Բնչ էր լսածս... Բնչ տեսածս... Երանգ է... աչքերս բան չեն տեսներ... ծնկուրներս զիս վեր չեն բռներ... (կը մնայ կես մարած քմրոշքեակ մեջ):

Սեպուռն. — Սմբատ... սիրելի Սըմբատ... անմեղ Սմբատ (կակախաձայն կոշիկ սեղանի մը վրայ խոնարհած):

(Քանի մի մակերկրորդ լռոյթիս ետ շաց)

Հրակնդ. — (Ոտք եղեղով) Սմբատս գո՛ղ կը դատապարտուի... ո՛հ, չէ՛. անհնարին բան է... մեծ դաւ մը ծածկուած է... ո՛, Բնչպէս, Բնչպէս՝ իմանամ... Ատուած արդար, օգնէ ինծի... Այս երիտասարդը չեմ ճանչնար ո՛վ է, բայց քիչ առաջ ինքն՝ ըսաւ որ Սմբատի բարեկամն եմ. ուրախացաւ՝ երբ յայտնեցի որ Հրանդի մահուան ծանուցազրին սուտ է, հիմա ալ կուրայ անմխիթար Սմբատի բռնուելուն վրայ, Սմբատի անմեղութիւնը կ'երգուըննար. ու

րեմն Սմբատի մտերիմ և ճշմարիտ բարեկամն է, ինծի պէս կը սիրէ Սմբատը, և ես կրնամ իրեն վրայ վստահանալ, ինքզինքս յայտնել իրեն միայն, որ մէկտեղ աշխատինք Սմբատն ազատելու և սոյոգ յանցաւորը գտնելու... ինծի տեղեկութիւն պէտք է՝ թէ Բնչ գողութիւն եղած է բանկէն, ո՛վ է այն Մուշեղը՝ որուն քով Սըմբատի նամակը գտնուեր է, Բնչ նամակ է այն... գուցէ իմ մահուանս ծանուցազրին պէս շինուած է... ո՛հ, սոսկալի մտածութիւն... Գարեգինն ու Յարօն շինած ըլլան... ոտքէս զլուխ կը զողամ... պէտք է, պէտք է շուտով իմանամ... (կը մտնուայ առ Սեպուռն, որ խորիկ ցառոց ետ հեծեծակաց մեջ ընկղմած է, և մեղմով ուսը ծեփեղով կ'ըսէ) Տղան, բարեկամ...:

Սեպուռն. — (Չգաստանալով) Ո՛հ, զո՞ւք էք, պարոն...:

Հրակնդ. — Տո՛ւր ինձ ձեռքդ... աբի... նայէ՛ երեսս... զիս կը ճանչնաս...:

Սեպուռն. — Ներեցէք, պարոն, զքեզ չեմ ճանչնար... արդէն ըսիք որ զուք բազուցի էք...:

Հրակնդ. — Ես բազուցի չեմ, բարեկամ. ես Բագուէն եկած եմ... և տեսայ

որ զուն Սմբատին ճշմարիտ մտերիմ բարեկամն ես... անսայ որ զուն Սմբատի նըման ազնիւ ու բարի սիրտ մ'ուննիս... Բնչ է անունդ, աղայ...

Սեպուհ. — Սեպուհ է, սարոն. այո՛, կը սիրեմ ես Սմբատը եղբորս պէս, մէկ-տեղ զպրօցի ընկեր եղեր ենք, և ուխտել ենք իրարու մինչև արևն թափելով՝ մէկ-մէկու պաշտպան ըլլանք... և ահա ժամանակը որ ցուցընեմ...

Հրակնդ. — Ո՞վ է քու հայրդ, երիտասարդ:

Սեպուհ. — Ռոստովցի վաճառականն Սուրէն վարդանեան:

Հրակնդ. — Ազնիւ հօր՝ ազնիւ որդի... ուրիշ բան կարելի չէ... այո՛, Սուրէն հայրդ ինծի լաւ ծանօթ է, ժամանակաւ իմ գասընկերս ու բարեկամն եղած է... Իսկ հիմա նորա որդին՝ զուն Սեպուհ՝ Սըմբատի բարեկամն ես... որ քեզի պէս լաւ ու ազնիւ տղայ մ'է և հայր մ'ուննի որ զինքը շատ կը սիրէ... բայց, ո՛հ, ափսոս, իրեն աննսան և իր հօրը սիրոյն աշարժան որդի մ'ալ ունի, որ... (երեսը անեքերով կը ծածկէ ու կը հեկեկայ)... անգութ Գարեգին... անգութ...

Սեպուհ. — Բայց զուն, սարոն, կուրան... այլալճած ես...

Հրակնդ. — Ո՛հ Սեպուհ, ալ չեմ զիմանար... սիրաս չի կրնար համբերել... ալ չեմ կարող կեղծել... արի՛ իմ գիրկըս... ես Հրանդն եմ, Սմբատի հայրն եմ...

Սեպուհ. — Ո՛հ, Աստուած, Բնչ կը լսեմ (կը գրկախառնուի):

Հրակնդ. — (Քակի մի մանրորդ գրկախառնուած ակիսու մնայէ վերջը) Այո՛, Սեպուհ, ես Գարեգինի և Սմբատի հայրն եմ, Հրանդն եմ, որը մեռած հուշկած են... իմ գէմբս, ձայնս ու հագուստս կեղծեալ են. յետոյ պատճառը կ'իմացընեմ քեզի... բայց հիմա զեռ ևս կեղծուած պէտք է մնամ. միայն քեզի հարկ եղաւ որ ինքզինքս յայտնեմ, որ քու գործակցութեամբ Սմբատս փրկեմ... ո՛ գիտէ ինչպիսի ահաւոր զժբախտութենէ մը... (լուռ կուշ):

Սեպուհ. — Աստուած արդար և զրթած, շնորհակալ եմ քեզի... քու զթութեանդ և արգարութեանդ առաջին պայծառ ճառագայթն սկսաւ փայլիլ Սմբատին վրան... ծագէ քու արգարութեանդ ու ճշմարտութեանդ ամբողջ արևը, և փարատէ մեր սրբ-

տէն տխրութեանց, տարակուսանաց, սգոյ ու խաւարի ամպերը:

Հրակոյ. — Ամէն:

Սեպտեմբ. — Թո՛ղ ուրեմն, պարոն Հրանդ, հայր իմ, (ներէ որ ես զքեզ հայր կոչեմ) թո՛ղ որ վազեմ եղբորս Մմբատին իմաց տամ, աւետեմ. . .

Հրակոյ. — Հանգարա՛է, որդեակ իմ: Մմբատին այո՛՛ դուն պէտք է իմաց տաս, աւետես իւր հօր ողջ լինելը և գալուստը. . . բայց ինծի ամենակարևոր է քանի մը տեղեկութիւններ ունենալ, զորս դուն միայն ինծի կարող ես տալ. . .

Սեպտեմբ. — Պատրաստ եմ, պարոն Հրանդ:

Հրակոյ. — Ո՞վ է Մուշեղը:

Սեպտեմբ. — Հօրեղբորսդիս է, ամենազնիւ երիտասարդ մը:

Հրակոյ. — Ի՞նչ գողութեամբ ամբաստանուած է:

Սեպտեմբ. — Ինքն Ազոլսքի Բանկին գանձապահի գրասենեկին մէջ պաշտօն ունէր. նոյն պաշտօնատեղէն չի զիտցուիր ինչպէս վերցուցեր են 3000 մանէթ տէրութեան թղթադրամներ. . .

Հրակոյ. — Տէրութեան թղթադրամ

ներ. . . Այլ թղթադրամներն բանկին հաշուեմատներին մէջ պաշտօնապէս նշանակուած էին իբրև մուտք առօրեայ. ռեկիտարի ձեռքով կարելի էր մէկ գործ տեսնել. . .

Սեպտեմբ. — Ի հարկէ, անհրաժեշտ եղած պիտի լինին. . . այո՛, կը յիշեմ, Մմբատն ըսա՛ւ որ հաշուետարին մէջ Մուշեղը ցուցեր էր նշանակուած՝ 30 հատ 100 ուսուցիչաց թղթադրամներ:

Հրակոյ. — Ուրեմն յուսոյ նշոյլ մ'ունինք թէ Մուշեղը և թէ Մմբատը արդարացրնելու և ստոյգ գողը երևան հանելու. . .

Սեպտեմբ. — Չեմ իմանար ի՞նչ յոյս կրնանք ունենալ այդ բանէն. . .

Հրակոյ. — Մեծ յոյս, և եթէ Աստուած յաջողէ՛ նաև ապահովութիւն. . . ըսէ ուրեմն. Էս չեմ կարող զեռ ինքզինքս յայտնի ընել ամենուն. զեռ պէտք է ուշ կամ շուտ՝ իբրև անծանօթ ներկայանամ Գարեգինին, զեռ պէտք է վերջնական փորձ մ'ալ ընեմ զինքը խեղքի բերելու, որ ես ալ իմ վերջին ընելիքս որոշեմ, յոյս ունիմ որ Աստուած ինծի յաջողութիւն տայ վերջապէս լուծելու կալըզընելու իրեն քարացած սիրտը. յարմար ժամանակին կը սպասեմ ինքզինքս Գարեգինին յայտնելու: Բայց դուն

կրնաս հիմա, Սեպուհ, երթալ բանտը Սըմբատին մօտը և իմաց տալ իրեն իմ ո՛վ լինելա, որպէս զի մխիթարուի ու քաջալեւրուի: Յետոյ գնա՛ Օրբոսի—տոչը, և պահանջէ որ ցուցնեն քեզի՛ գողցուած թղթաղրամներու պաշտօնական հաշուետետրը: Բանկի օրէնքը կը պահանջէ՛ որ իւրաքանչիւր թղթաղրամի՛ որ կը ստացուին հաշուի մէջ՝ նաև ստուգաբանական յայտարար թուանշաններն ալ գրուին հաշուեցրի մէջ, ինչ որ ամէն մէկ թղթաղրամի վրայ զէմ առ զէմ տպագրուած կը լինի, որով թղթաղրամ մի՛ ուրիշ թըղթաղրամի հետ չի կրնար միացուիլ կէս կէս կարտելով կամ խարդախելով: Դուն օրինակէ նախ այդ 30 հատ 100 ուրբլինոց թըղթաղրամներու յայտարար թիւերը. յետոյ գնա օստիկանութեան տեսչին մօտը, և իրեն յայտնէ եղած գողութիւնը (եթէ չէ լսեր), և խնդրէ իրմէն (խոստանալով գաղտնի բարեկամական հատուցում մը) որ քաղքիս ամէն դրամափոխներուն և վաճառականներուն մօտ և նշանաւոր շուկայից մէջ քննել տայ ու տեսնէ թէ այդ յայտարար թիւերն ունեցող թղթաղրամներն սրուն մօտ կը գըտնուին: Անշուշտ 30 հատէն գէթ մէկ հատը կը գտնուի Աստուծով. հետևաբար քննելով

թէ ինչպէս ձեռքէ ձեռք հասած են՝ կը հասնուի այն անձին որ զանոնք գողցեր է ուղղակի բանկի հաշուետեսնելէն, Մուշեղի մօտէն... Ես բնաւ չեմ տարակուսիր որ Սմբատի անուամբ շինուած և առ Մուշեղ դրկուած և կամ Մուշեղի մօտը գտնուած կեղծ նամակն ալ՝ բուն փողերը գողացողին հնարքն ըլլայ... Աստուած թող օրհնէ քու ջանքդ ու աշխատութիւնդ... հայրենի օրհնութիւնս կու տամ քեզի... Խնիք, որդեակ իմ, թնիք, ժամանակը կարճ է... բայց դուն կու լսո՞ս, որդեակ իմ... քաջ

Սեպուհ. — Ա՛խ, հայր իմ, սրտիս ուրախութենէն կուլամ... արցունքներս ձայնս կը խղզեն... տո՛ւր ձեռդ համբուրեմ և թըռչիմ...

Հրակոյ. — (Կը հարկուրէ Սեպուհի ձակատը. Սեպուհ կը մեկնի):

ՏԵՍԻԼ ՏԱՍԵՐՈՐԴ

Հրակոյ. — Բայց... սոսկալի մտածմունք մը միայն զիս կը տանջէ, կը զարհուրեցընէ... Գարեգին պարտքերու տակ ընկղմած է, շատ տեղերէ փոխառութիւններ ըրած է, և ո՛րչափ զիտեմ Սմբատի գրած

նամակներէն՝ այս օրերս Զհուտ Պապայի պէտք է մեծ գումար մը հատուցանէ... իսկ երբոր ձեռքը փող չունի... երբոր բոլոր ունեցածները արդէն զրաւի զրած է... ծայրը կը հասնի գոլուծիւն ընելու... և ո՞ զիտէ թէ այս եղած գոլուծիւնն ուրեմն իր ձեռքով չէ եղած՝ քանի որ մանուաւնդ Սմբատն ամբաստանուած է... Ո՛հ, մէկ արժանաւոր որդիս փրկելու ժամանակ՝ չըլլայ թէ ուրեմն իմ՝ ձեռքովս իմ հնարքովս միւսը՝ անարժանը բանուի և գատապարտուի... Ժ՛հ, հայր իմ... չէ կարելի՛ եթէ նաև ստոյգ գիտնամ որ գողն ինքն է Գարեգինն... Պէտք է շուտով տեղեկանամ և ապա հնարք մը գտնեմ՝ չարեաց գէմն առնելու. պէտք է շուտով հետևեմ ծածկաբար այս գործին և Գարեգինի տեսութիւնս ժամ մը վերջը դամ կատաշտեմ... (կ'երէ) :

ՏԵՍԻԼ ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Գարեգիւն. — (Տխրագին խորհելով)
Սյո՛... այո՛... անհնարին բան է ուրիշ կերպ ընել... պէտք է մէկ ո՞ր և իցէ հնարք մը գտնեմ՝ Զհուտ Պապայի 5750 մանէթն այս գիշեր հատուցանելու... Ափսոս, ուս

Խլանէն վաստըկածս՝ ինչպէս խաղի բախտով եկաւ, այնպէս ալ խաղի բախտով գնաց... Սյո՛, բանկէն ձեռք բերածս 3000 մանէթն պատրաստ է. հազար մանէթի չափ ալ ոսկի և արծաթ կայ քովս, որոնք հազիւ կրցայ ձեռք ձգել՝ ծանր տոկոսներով պարտամուրհակ տալով հօրս քանի մը բարեկամ վաճառականներու. բայց զեռ կը մնայ անգին 1750 մանէթի պակասը Զհուտ Պապան գո՛ ընելու համար... բախտս բերէր որ այսօր չգար տունս կոխեր տէրութեան մարդիկներով. երկու օր է որ զիս կը փնտէ ու չի գտներ, որովհետև անէս գուրս չեմ ելլեր, ծածկուած փակուած կը մնամ պարտատէր մ'եկած ատեն: Բայց ես լաւ կը ձանչեմ, անկարելի բան է՝ որ այն վատ, ազահ և կատղած Զհուտը այսօր ձեռքէն փակցնէ... արդէն Յարոյի ըսեր է որ պիտի դայ տունս կոխէ... իսկ ես ինչ ընեմ չեմ գիտեր, շուարած մնացեր եմ... անպիտան Յարոն ալ զեռ չղարձաւ՝ որ նայինք արդեօր իր սատանութեամբ կրցա՞ւ տեղէ մը փող ձարել կամ թոցընել... բախտս զիս Սըմբատէն ազատեց, հօրս գալէն անգատեց, կը մնայ հիմա որ Զհուտ Պապայէն ալ ազատէր, և ես երկաւն ատեն հանգիստ կը

մնայի, կ'ուրախանայի, կը խաղայի... Ո՛հ, ահա Յարօն:

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Գարեգին և Յարօ

Գարեգին. — Յարօ՛, տխուր կը դառնաս, չեղա՛ւ...

Յարօ. — Է՛հ պարօն Գարեգին, առակը կ'ըսէ. « Տէրտէրն ամէն անգամ գազա չ'ուտեր ». օր ալ կայ որ ցամաք հացով պէտք է անցընէ, օր ալ կայ որ ուզէ չուզէ պէտք է ծով պահէ... այսօր այս վերջին դիպուածն է մեր բախտը: Բայ 'ի ասկէց՝ բաներ մ'ալ տեսայ ու լսեցի՝ որ ինձի շատ դուր չեկաւ...

Գարեգին. — Ի՞նչ բաներ...

Յարօ. — Սենեկիկ մէջ գոցուած ծածկուած առենդ այսօր՝ ներկայացաւ յանկարծ նախադաւթին մէջ անծանօթ մարդ մը. ինչ հարցուցի, ինչ ըրի, ը՛հը՛, չկարողացայ իր սուրբ ըլլալն իմանալ. միշտ կ'ըսէր թէ գործս ու խօսքս ուղղակի Գարեգինի հետն է, ես Գարեգինը կը ճանաչեմ, իրեն հետ զրամական խնդրոյ մը վրայ...

Գարեգին. — Ի՞նչ կերպարանք ունէր, Յարօ, ծե՛ր էր թէ երիտասարդ, բարձրահասակ թէ կարճ, ի՞նչ տեսակ էին շորերը...

Յարօ. — Կերպարանքը որոշ չտեսայ, որովհետեւ քիթն ու բերանը պինդ բաշլըխով մը փաթուցուէր էր, ետփռեցաւ մ'ալ վրան ունէր՝ որ շորերը ծածկած էր. միայն տեսայ որ մօրուքը սև էր, իսկ ձայնն ալ խրմխրմին խրմխրմը...

Գարեգին. — Ըսաւ որ զիս կը ճանչնար... կը զարմանամ ս'վ պիտի ըլլայ... կարելի է վասիլ Ալեանաքի յոյնն ըլլայ, որուն մօտ 300 մանէթի պարտամուրհակ մ'ունիմ, որ երկու շաբաթէն պէտք է վճարուի... անշուշտ այն պիտի ըլլայ...

Յարօ. — Ես ալ այդպէս պարտապահանջ մը կարծեցի. ուտի ամէն ջանք ըրի՝ որ զինքը հեռացընեմ, բայց անկարելի եղաւ. ըսաւ թէ համբերութիւնս երկայն է՝ կը սպասեմ Գարեգինի տուն գալուն: Ճարս հատաւ, թողուցի զինքն այնտեղ ու հեռացայ՝ որ յուսահատուելով ինքն ալ երթայ կորսուի... և ահա կէս ժամէ մը վերջը լսեցի՝ որ Սմբատը զիս կանչեց. գնացի՝ ինչ տեսնեմ, Սմբատն ու Սեպուհը անծանօթին հետ կը փախսային չիմացայ ինչ

բան... բայց Սմբատ՝ Հրանդի՝ ձեր լուսահոգի հօր մահուան անցեալ օրուան փոշտէն ընդունած ծանուցազիբը ցուցնելով ինձի՝ սկսաւ ըսել որ իբրև թէ դուն Գարեգին և ես՝ մէկտեղ շինքեր ենք այդ թուղթը և թէ սուտ է... վազեցի ներս բանը քեզի յայտնելու, և ահա յանկարծ ներս մտան զինուորներ և Սմբատը բռնեցին տարին... մնացածը արդէն յայտնի է քեզի:

Գարեգին. — Վերջը անծանօթն ի՞նչ եղաւ, Յարօ:

Յարօ. — Չեմ գիտեր, ա՛յլ անկէջ վերջը զինքը չտեսայ... բայց ինձի այնպէս կ'երևնայ թէ Սմբատ կ'ուզէր անծանօթին ձեռքով ձայն հանել որ Հրանդ ողջ է և թէ Հրանդի մահը սուտ է. որպէս զի այս կերպով քու ազատութիւնդ արգիլէ, և իշխանութեան ու օրէնքի առջև ունեցած իրաւունքիդ չափ դնէ...

Գարեգին. — Շատ հաւանական է, Յարօ, ըսածդ. բայց հիմայ արդէն բանտի մէջ ուրիշ բաներ, ուրիշ ցաւեր շատ ունի. այդ տեսակ փորձերէ ձեռք կը քաշէ...

Յարօ. — Այո՛, Սմբատէն վախ չկայ, ա՛յլ բան չէ կարող ընել, երկա՛ր քուն մը պիտի քաշէ բանտի մէջ... բայց ինձի շատ

վտանգաւոր կ'երևնայ պարոն Սեպուհը, ա՛մէն գործերը խառնողն ինքն է, Սմբատին կողմէն՝ մեր գործերուն լրաես մ'է...

Գարեգին. — Ճեղ կ'ըսես, Յարօ. ես ալ այդ բանն անդրադարձեր եմ... ի՞նչ ընելու է:

Յարօ. — Պէտք է կերպով մը ապահովցընենք զմեզ իր սրտտես աչքերէն...

Գարեգին. — Իրա՛ւ կ'ըսես... այսինքն՝ աչքերն այնպէս զոցել տալ՝ որ մէկ մ'ալ բան չտեսնէ...

Յարօ. — Ի՞նչպէս... (չարտրեաւ ծիծաղով մը):

Գարեգին. — Գաւաթ մը զինուոյ մէջ՝ քիչ մը օրհնած աղ խառնելով՝ զինքը քանի մ'օրուան մէջ մաշելու չափ...

Յարօ. — Հասկըցայ, լաւ հասկըցայ... սովորականին պէս զինքը կը հրաւիրենք այստեղ իբրև ընկերութիւն ընելու, ու երբոր խաղացողներու զինի բաժնեմ, իրեն գաւաթին մէջ... թողէք ինձի... ընելիքս գիտեմ...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԵՒՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

Գարեգին, Յարօ, Զնոշտ—Պապա,
Մշաչին Ուտիկանապետ, Երկոշ
Զինուորք

Ուտիկան. — (Դրսեկն) Բացէք զուր
(պիկն պիկն քակելով):

Յարօ. — Ո՛հ, զուր կը ծեծեն, ար-
դեօք ո՛վ է... հարցըն՛քմ...

Գարեգին. — Մէկ քիչ համբերէ՛, մ'
գիտէ՛ չըլլայ թէ Զնուտը... սիրտս կը զո-
ղայ... ծածկուիլ չէ կարելի...

Ուտիկան. — (Դրսեկն) Շո՛ւա, բա-
ցէք, թէ չէ կը կտարեմ (քակելով)...

Գարեգին. — Յարօ՛, հարցուր ո՛վ է.
սիրտս կը զրփզրփայ:

Յարօ. — Ո՞վ ես զուն որ բանամ...
գիշեր ատեն...

Ուտիկան. — Տէրութեան ոստիկանն
եմ. բաց, թէ չէ ահա կը խորտակեմ զուր
(կը սկսին հարուածել):

Գարեգին. — Ո՛հ, զուր կը կտա-
րեն... բաց, Յարօ, բաց... կորսուած եմ...

Յարօ. — (Ներսեկն) կամաց, կամաց...
ահա կը բանամ...

Զնոշտ. — Ահաւասիկ ինքը, պարոն
ոստիկանապետ... ահա այսքան ժամանակ
փնտոածնիս՝ վերջապէս... (ցոռընկելով զԳա-
րեգին):

Ուտիկան. — Երեք չորս օր է, պա-
րոն, զքեզ փնտոելով հոգիս քաղուեցաւ...
յուք այս Զնուտին պարտական էք 5750
մանէթ. ժամանակն անցեր է, կամ պէտք
է վճարէք և կամ ինձ հետ դատարանը
գնաք ու բանդ մանէք... ուրեմն շուտ, որո-
շէ...

Գարեգին. — Պատրաստ եմ վճարե-
լու ո՛ւր է մուրհակս...

Զնոշտ. — Շիտակն ըսեմ՝ աունը մոռ-
ցեր եմ. բայց վնաս չունի. դու վճարէ փողս
և ես քեզի ստացազիր կու տամ:

Գարեգին. — Չէ, ես իմ մուրհակս
կ'ուզեմ, ստացազիր չեմ ընդունիր. բեր
մուրհակս՝ ա՛ռ փողդ, ե՛րբ որ կ'ուզես ե՛կ
ա՛ռ...

Ուտիկան. — Օ՛, ես ժամանակ ու
կամք չունիմ, պարոն, երեք չորս օր քաղ-
ցած շան պէս փողոցէ փողոց ետևէդ դար-
ձեալ ման գալու: Զնուտի ըսածն իրաւացի
խօսք է. ստացազիր կու տայ՝ որով մուր-
հակդ կը ոչընչանայ, վերջը քեզի կը յան-

ձնէ . . . Իսկ զուն, Զհուտ, թէ չես ուզեր հիմա փողդ առնել՝ որ հազիւ թէ պարտքընտէրդ գտեր ենք՝ այն ալ քու զիտնալու բանդ է, երբ որ զինքը գտնես արի՛ առ . . . բայց ես ա՛լ ետեւէդ ինկած զինքը փնտոելու կամք չունիմ թէ որ փախչելու ըլլայ . իմացար . ուստի հիմայ կ'ուզես փողդ թէ յետոյ . . .

Զհոշտ . — Ինչպէս թէ յետոյ, պարտն ուստիկանապետ. այդ փողն քեզ փող չէ. ամէն օր իրեն տոկոսն ունի. արդէն երեք օրուան տոկոսը կորուսեր եմ, ինչպէս կըրնամ հիմայ այս վայրկենիս չպահանջել:

Գարեգիւն . — Ուրեմն զրէ տո՛ւր 3000 մանէթի ստացազիր մը, և ես մէկէն . . .

Զհոշտ . — Ինչ 3000 մանէթ, պարտն Գարեգին, ես ամբողջը կ'ուզեմ 5750 մանէթ զրամազուելը՝ իրեն տասը ամսուան շահերով . . . մէկանց կը պահանջեմ . . .

Ուստիկան . — Վճարէ ուրեմն, ինչքէ կեցեր ես . ժամանակ չունինք . . . թէ ոչ . . .

Գարեգիւն . — Վճարեմ, պարտն . . . (կը հանկ բոլորուանկը, կը հարկէ 30 հատ 100 սոսրիկեոց բոլորարամ, և յետոյ ոսկիներ և արծար) Մնացած 1750 մանէթին ալ նոր պարտամուրհակ տամ՝ շա-

հերը վրան զարնելով, ու շահուն շահն ալ հաշուելով . . . քո՛ն չէս, Պապա . . .

Զհոշտ . — (Առած փողերը գրպանը դնելով և ոսկի մ'ալ ուստիկանին տալով) Առ այժմ այս փողերն ապահովենք . իսկ մնացածին համար պարտամուրհակ տալու՛ կըրնամ համաձայնիլ, բայց պայմանաւ մը . . . Նախ այս ստացած փողերուս քեզի ստացազիրս տամ, և անուասիկ (կը գրէ, բարձրաձայն հնչելով ամէն մէկ բառերը) . « Ստորագրեալս Պապա Ղեւի Դաւիթով կը հաստատեմ իմ յատուկ ձեռացագրովս՝ որ այսօր՝ 1893 թուին, զեկտեմբեր 27ին՝ ընդունեցայ պարտն Գարեգին Հրանդով Աւետեանէ՝ իրեն ինծի ունեցած պարտքի հաշուին 3000 մանէթ ուսաց տէրութեան թղթադրամներ, այսինքն 30 հատ 100 մանէթոց թղթադրամ, և 1000 մանէթ ալ ոսկի և արծաթ փող, ընդ ամէնն 4000 մանէթ: Կը ստորագրեմ և կը կընքեմ . . . Պապա Ղեւի Դաւիթով » . . . Ահա քեզ ստացազիրս . . . Ուրեմն զուն ալ մնացած 1750 մանէթին պարտամուրհակը տո՛ւր ինծի՝ որ զործերնիս լմընցընենք . . . անա թուղթ, անա զրիչ . . .

Գարեգիւն . — Ա՛խ . . . (կը գրէ):

Զինուտ . — Պարոն Գարեգին , փողերն ինձմէ առած աստեղնդ ա՛խ չէիր քաշեր . . . չէիր գիտեր որ առնողը պիտի սայ . . .

Գարեգին . — (Գլուխը շարժելով 'ի նշան բարկոչքեան) . . . Ա՛հա . . . դեռ բան մընաց . . .

Զինուտ . — Չէ , գո՛հ եմ , շնորհակալ եմ . . . Հիմա , պարոն ոտտիկանսպետ , որ Գարեգինն այս մտերհակն ինձի տուաւ , պէտք է թուշունին ոտքերը կայել որ չփախչի . . . Գարեգին , որովհետեւ ինձի լաւ ծանօթ է որ դուն այս վայրկենիս և ոչ մէկ ոտքլիի տէր ես . ունեցածներդ ու տունդ այսդիս այնդին գրաւի ես զրեր ու ամենևին վարկ չունիս , ուստի կրնաս ելլել փախչիլ ո՛վ գիտէ ո՛ւր , ու իմ փողերս ալ պիտի կորսուին , մէջ խաղան . . . չէ , պարոն , ես իմ գործս պիտի կը բռնեմ որ վերջը չզղջամ . . . Գիտեմ որ դուն փող չունիս , բայց դու որ նեղն ինկնաս 'ի հարկէ կը գտնուին բարեկամներ ' որ քեզի երաշխաւոր ըլլան . . . ես իմ գործս ապահովցընել կ'ուզեմ , թղթի մը վրայ գրուածը ' առանց գրաւի ' այնչափ ապահով չէ . . . Ուստի դուք , պարոն Ոստիկանապետ , ինչպէս որ ձեզի հրամայուած է բարձրագոյն իշխանութենէն ' ձեր պարտքը

կատարեցէք ' Գարեգինը բանտ առաջնորդելու , մինչև որ պատուաւոր երաշխաւոր մը գտնէ և կամ տեղէ մը մնացած փողն ալ ձարէ , վճարէ , ազատի . . .

Ոստիկան . — Իրաւացի է . . . Զինուորք , պարտքերնիկ կատարեցէք . (Զինուորք կը բռնեն զԳարեգին) :

Գարեգին . — Ո՛հ , կորսուած եմ . . . անիծած Զ՛նուա . . .

Զինուտ . — Գարեգին , զիս մի՛ անիծեր , խաղալը անիծէ ' որով փողերդ կորսընցուցեր ես . . . ես քեզի լաւութիւն ըրի փոխ աւալով . . .

Ոստիկան . — Երթանք . . . (Հրանդ ներս կը մտնէ ' միևնչեւ դռնը կը բացուի) :

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐԵՔՏԱՍՍԱՆԵՐՈՐԿ

Առաջիկայն և Հրանդ (յանժանօրս)

Հրանդ . — Ո՛հ , ի՞նչ կը տեսնեմ . . .

Ոստիկան . — Ոչինչ , պարոն . խաղացող մը պարտքերու տակ ինկած է ' բանտ կը տարուի . սովորական բան է :

Յարօ . — (Ժածուկ . — Ճիշդ այս սև աղաւը պակաս էր , այն ալ վրայ հասաւ) . . . Պարոն Գարեգին , այս է այն ան-

ծանօթ մարդը՝ որուն վրայ քեզի խօսեցայ քիչ առաջ :

Գարեգին . — Ո՞վ էք դուք, պարոն, ես զձեզ չեմ ճանչեր . . .

Ոստիկան . — Խօսակցելու ժամանակ չէ, երթանք . . .

Հրակն . — Ներեցէք, պարոն ուսուցիչանապետ . . . եթէ Գարեգինը միայն պարտքերու զինաց բանա կը տանիք, գուցէ իմ ներկայութիւնս կարենայ այդ պարտքերու վճարումն ընել . . . սփբան փող է պարտքը . . .

Զհռչա . — Տոկոսներով հանդերձ 2030 մանէթ տալիք կայ . . .

Հրակն . — Շատ լաւ (հասկերով քրակ մը) . . . պարոն Գարեգին, լաւ ժամու վրայ հասեր եմ՝ բանա մանելու նախատինքնն զքեզ աղատելու համար . . . ա՛նա քեզի 4200 մանէթ՝ որ քեզի կը վերաբերի . խնդրեմ ստացազիր մը տո՛ւր որ այդ փողն հասաւ քեզի . . .

Գարեգին . — (Սգառուշերով զինուորակերէն) Երա՞զ կը տեսնեմ . . . բարեկամ, դուք ո՞վ էք որ այս մեծ բարերարութիւնն ինձի կ'ընէք . . . ես զձեզ տեսած չեմ . . .

Յարօ . — (Ժածոշկ . — Ո՞հ, ազաւ կարծածս աղաւնի եղաւ, ի՛նչ լաւ մարդ . . .) :

Հրակն . — Գուն զիս չես տեսած, Գարեգին, բայց ես զքեզ քու աղայութեանդ ժամանակէն տեսեր եմ . . . ես քու Հրակն հօրդ ծանօթ մարդ եմ . իրեն հետ վաճառականութիւն ըրած եմ երկար ատեն . . . իրմէն քովս աւանդ թողուցած զրամ կար, առանց թղթի ու զրի, որովհետև իրարու վրայ վստահութիւն ունէինք . . . բայց ինձի ըսին որ հիմա ինքը Բագու՛ւի մէջ մեռած է . . . ուստի այս փողն արդարութեամբ իմ մօտս պահել չկարենալով՝ պէտք է որ իւր որդւոյն յանձնէի . . . ուստի ըրածս բարերարութիւն չէ՝ պարտք է, և այս փողն ալ իրաւամբք քեզի կը վերաբերի, ա՛ն . . .

Գարեգին . — Ո՞վ պաշտելի բարեկամ, առաքինի մարդ . . . ներեցէք (Կը հարկուորէ յի ոչրախուրեաւիք Հրակնի ձեռքը, փողն ընդունելով) . . . Ս'ն ուրեմն անգու՛թ, ազահ՛, անիրաւ Զհռչա (Կը հարկէ քրակէն մնացորդ պարտքը) ա՛ն մնացած փողը . ես սուր պարտամուրհակս (կ'առնէ) և կորսուէ չքացիր առջևէս ալ, տնէս ալ . . . (Կ'երչեն Զհռչան, Ոստիկանապետն և Զինուորք) :

ՏԵՍԻԼ ՀՆԴԵՏԱՍՍՆԵՐՈՐԳ

Հրակոյ, Գարեգին, Յարո

Գարեգին. — Հրամեցէք, պարոն, հրամեցէք նստէք, ոտքի վրայ մի մնաք... ներեցէք որ այսպէս շիտթ վայրկենի մը մէջ... (արոռ հրամեցընէրով):

Հրակոյ. — Նեղութիւն մի բաշէք, պարոն Գարեգին... մարդկութիւն է, երբեմն դէպքն այնպէս կը բերէ...

Գարեգին. — Այո՛, զիպուածով բոյս պատրաստ զրամ չկար պէտք եղածին չափ, որովհետեւ եղածով պարսաւորութեանս մէկ մասը տուեր և ստացազիրն առեր էի, ահա (կը կարդայ) « 3000 մանէթ՝ այսինքն 30 հատ 100 ուրբլինոցներ տէրութեան թըղթազրամ և 1000 մանէթ ալ ոսկի ու արծաթ. ընդ ամէնը 4000 մանէթ »... այսչափ փող մօտս պատրաստ կար առեր էի...

Հրակոյ. — (Ժածոշկ. — Ո՛հ, էնչ կը լսեմ... ալ տարակոյս չի մնար, 30 հատ 100 ուրբլինոց թղթազրամ...):

Գարեգին. — (Աւերելիաւս ևսխընրաց

խօսքը շարունակելով) կը մնար միայն 1750 մանէթ՝ որ վղէս բռնած կը պահանջէր այդ անպիտան Զհուար, և իբրև թէ ես փախչող ըլլամ՝ բանտ կ'ուզէր ձգել տալ զիս ու երաշխաւոր առնել... (Դռռը կը զարնոշի) Յարո՛, դուր կը զարնեն, բայց... բայց շատ շնորհակալ եմ որ բախտս զձեզ հասուց և զիս մեծ նախատինքէ մ'ազատեց ձեր ձեռքով... Ո՛հ, բարեկամներս են...

ՏԵՍԻԼ ՎԵՇՏԱՍՍՆԵՐՈՐԳ

Հրակոյ, Գարեգին, Յարո, Ներսես, Ալոտ, Տիրակ, Հրահատ

Գարեգին. — (Ոտք կ'ընէ, մի առ մի ձեռք կը սեղմէ, արոռ կը հրամեցընէ) Բարի եկաք՝ պարոն Ներսես, պարոն Ալոտ, պարոն Տիրան, պարոն Հրահատ... հրամեցէք նստէք...

Ներսես. — Շնորհակալ ենք, պարոն Գարեգին, նեղութիւն մի կրէք... շատ ուրախ ենք որ զձեզ առողջ կը գտնենք... երեք չորս օր է որ կը հարցընէինք Յարոյի ձեր առողջութեան մասին... կ'ըսէր որ հիւանդ էիք, և ձեր մօտ տեսութեան գալն

արգելքեր էր բժիշկը՝ որ ձեր հանգիստը չըխանդարուի . . . հիմա ուրախ ենք որ քաջաուող էք . . . Արդեօք ձեր մօտ նստող պարոնը ճանչնալու հաճութիւնը կարող ենք ունենալ :

Գարեգիկն . — Պարոնն ինձ ալ անծանօթ էր քիչ առաջ, բայց թէ խօսքով և թէ գործով ցոյց տուաւ՝ որ ողորմած հոգի հօրս՝ Հրանդին բարեկամներէն մին է . և ես շատ ուրախ եմ որ զձեզ իրեն պիտի կարենամ ներկայացընել . . . (Ան Հրանդ) բարեկամ, այս ազնիւ պարոններն իմ ամենամտերիմ բարեկամներս են :

Հրանդ . — Ուրախ եմ զիրենք տեսնելուս, պարոն Գարեգին . մարդս այն ատեն միայն միշտ երջանիկ կը լինի՝ եթէ իրացընէ ազնիւ բարեկամներ ունենայ, որ նեղութեան ժամանակ հետու չկենան . . . բայց ըսիք որ ձեր մտերիմներն են . . . իմ ներկայութիւնս կարելի է տարազէս լինի . . . գործ ալ շատ ունիմ, խնդրեմ ներէք որ գնամ հասնիմ :

Գարեգիկն . — Ո՛հ, չէ, բարեկամ, ձեր ներկայութիւնը զմեզ երբեք չէ կարող խանդարել կամ մեր մտերմութեան արգելք լինել . . . զուք ինչպէս ողորմած հոգի հօրս՝

այնպէս ալ ինձ նկատմամբ ձեր ազնիւ բարեկամութիւնը շարունակեցէք . տունս ձերն է, երբ ուզէք հրամեցէք :

Երսէս . — Բարեկամ, մենք ուրիշ բանի համար եկած չենք, բայց եթէ ուրախանալու մեր սիրելի Գարեգինի առողջանալուն համար . . . ո՛հ, սրչափ տրտում էինք այս քանի մ'օրերս . . . ինչուան խաղ խաղալն ալ հաւատաս, պարոն Գարեգին, գարեցուցեր էինք . . .

Աշոտ . — Եւ հիմա ալ անշուշտ վրէժը կ'առնենք, պարոն Գարեգինի առողջութեան համար ուրախանալով ու քիչ մ'ալ կոնծելով . . . Անշուշտ բարեկամն ալ մեզի ընկերելէ չի հրաժարի :

Գարեգիկն . — Բարեկամ, քարա խաղալ կ'իմանա՞ք, կրնա՞ք մեզի հետ . . .

Հրանդ . — Պարոն Գարեգին, խաղալ կ'իմանայի առաջ, բայց նախ՝ օգուտ մը չըտեսնելով՝ վնասէ զատ, և երկրորդ՝ առևտրական գործոց զբաղելով՝ քսանըհինգ տարի է՝ որ բնաւ չեմ խաղացեր, մոռացեր եմ . . . հազիւ միաքս կու գայ . . .

Գարեգիկն . — Շուտ կը վարժուիք նորէն, բարեկամ . զմուսր բան չէ . քանի մը խաղ փորձեցէք . . .

Հրակոյ. — Խնդրեմ, պարոն Գարեգին, ներողութիւն ընէք ինձ, ուրիշ անգամ կը փորձեմ... հիմա ստիպողական գործ ունիմ... Եօլիով պանդոկը պիտի գնամ՝ ուր բարեկամի մը խօսք եմ տուեր և անշուշտ հիմա ինձ կը սպասէ... ուստի խընդրեմ, ներէք... (Ոտք կ'եղէ):

Գարեգին. — Շատ լաւ, բարեկամ. ուրեմն վաղը ձեզի կը սպասեմ այստեղ՝ մեր այս ազնիւ բարեկամներու հետ... Յարո, ընկերէ պարոնին մինչև իւր բնակարանը... Իսկ մենք, բարեկամք, սկսինք մեր խաղը... արդէն սկսելու համար գիտէք մեր աւանդական թիւն է տասը մանէթ... զընենք... :

Խաղակիցք. — Դենք... (Կը սկըսի խաղալ):

Տիրակ. — Յարո, հոգիւ սիրես, նախ պօրիչ մը բեր մեզի... ծարաւ ենք... (Յարո կը գնայ գիւնի բերելու և կը դառնայ շոյտ):

Աղառ. — Զարմանք որ Սեպուհը չեկաւ:
Գարեգին. — Կ'ուզարկենք նորա բամակէն որ գայ... Յարո, դառնալու ժամանակը Սեպուհին իմաց տուր՝ որ իրեն կը սպասենք... խնայո՞ր...

Յարո. — Շատ լաւ, շատ բարի...
Խնայոյ:

Հրակոյ. — (Ծածոռկ. — Ի զճւր է յուսալ... իւր եղբայրը բանտի մէջ... Իսկ ինքն հազիւ բանտէն ազատուած, և դարձեալ խաղի նստիլ... մէկ բան միայն կը մնայ... այն ալ փորձեմ, և յետոյ...): — (Կ'եղէ, և վարսագոյրը կ'իջնայ):

Հ Ա Ն Դ Է Ս Չ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

— ԹԵԹ —

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Գարեգիի, Ներսես, Աշոտ, Միհրանի, Հրահատ

(Գարեգիև և խաղակիցք արոշներու վրայ
իևկած կը քնեն. կ' արրընեայ Ներսես և կը
միայնախօսէ):

Ներսես. — (Յոչքընեղով գԳարեգիև)
Տեսէք... Բնչպէս ալ հանգիստ ու խոր կը
քնանայ... կարծես ամենևին փոյթ ու հոգ
չունենար, կարծես երբեք ծանր կորուստներ
ըրած չըլլար... և սակայն իւր անձանօթ բա-
րեկամին երէկուան յանձնած փողերը մեծաւ
մասամբ լցուեցան Աշոտի և Տիրանի գըր-
պանները. հագիւ թէ քովը քանի մը հա-
րիւր մանէթ մնացած ըլլան... լսեր էինք
որ Զհուս Պապայի պարտաւոր էր, և փող
չունենալով և չկրնալով գտնել որ հատու-
ցանէր պարտքը, սուս հիւանդ ձեացեր ու
տան մէջ փակուեր էր... Յարօն ամէն բան
մեզի իմացուցեր էր. իսկ երէկ Զհուս Պա-

պան իր փողերն ընդունելէ վերջը՝ ուրախու-
թեամբ եկաւ աւետեց մեզի՝ թէ Գարեգին
նոր բախտի է հանդիպեր, հօրը բարեկամ
մէկը իրեն շատ փող է տուեր... եկանք ու
սեսանք որ Զհուսին ըսածն իրաւ է... ամ-
բող զիշերը խաղացինք, և մինչև այս իրի-
կուն ալ անշուշտ կը նստինք խաղանք. ար-
գէն իրիկուան գեմ Գարեգինի քսակին յա-
տակը պիտի նշմարուի... սովորական բանն
այս է... մինչև որ ուրիշ նոր բախտ մ'ալ
իրեն հանդիպի... և իրաւ որ բախտաւոր
ալ է...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Առաջինքն և Յարօ ու Միհրանիկ

Յարօ. — Դ՞ուք միայն արթուն էք, պա-
րօն Ներսէս, միաները զեռ կը քնանան...
զբեթէ կէս օր է, արթընցընեմ... Պարօն
Գարեգին, պարօն Աշոտ... (աւեկքն ալ վեր
կը բարձրանան ձայնկրտելով կիսարբան)...
ժամանակն առաջ գնացեր է. կէսօրը մօտ է...

Գարեգիև. — Փութալու Բնչ գործ կայ,
Յարօ... երէկ ամբողջ զիշերը նստած էինք...

Յարօ. — Պարօն Գարեգին, երէկուան

բարեկամն եկած է իւր խոստման համեմատ...

Գարեգին. — Ներս հրամցուր, Յարօ... լաւ մարդ է (Յարօ կ' եղէ)...

Միհրանիկ. — Բարե՛ լոյս, հայրիկ. Ինչ ուշ արթնցեր ես... կէս օր է...

Գարեգին. — Մեհրանիկ, դուն որ իբր թէ շուտ ես արթնցեր՝ տեսներք ինչ ես ըրեր...

Միհրանիկ. — Հայրիկ, գնացի եկեղեցի մամկանս հետ. Տէր Յովհաննը պապիկիս Հրանդին հոգւոյն համար պատարագ կ'ըսէր, Սմբատն իրեն յանձներ էր պատարագ ըսելու. մամիկս ու ես ալ աղօթեցինք որ Աստուած պապիկիս հոգին լուսաւորէ. տուն որ դարձանք հոգեհաց ըրինք. Տէրտէրն հարցուց թէ հայրդ ինչ՞ու չեկաւ պատարագի... Հայրիկ, ինչի՞ շուտ չեղար որ ժամ գայիր ու հոգեհաց ընէիր մէկտեղ. պապիկս քու հայրիկդ էր. իմ հայրիկս որ մեռնի ես քեզի պէս պիտի չընեմ...

Գարեգին. — Ո՞վ է քու հայրիկդ, Մեհրանիկ:

Միհրանիկ. — Դուն ես, բայց լաւ հայրիկ չես:

Գարեգին. — Ինչի՞, Մեհրանիկ, լաւ հայրիկ չեմ...

Միհրանիկ. — Ինձի չես ուզեր. վաղը նոր տարի է. ինձի նոր շորեր չես առներ... գպրոցի աղերքն ինձի կ'ըսեն դուն լաւ շորեր չունիս, տես մեր շորերը խորտա են. կ'ըսեն որ հայրդ քեզի չի սիրեր, հայրդ խոռունարխաղ է... (չաղով կը պլլոռի ձոր ոտքերուն) Հայրիկ, շիտակ որ ինձի չե՞ս սիրեր...

Գարեգին. — (Չգածոռած գգռելով) Ի՞նչպէս թէ չեմ սիրեր, Մեհրանիկ... հիմա որ Յարօն գայ կը յանձնեմ որ այսօր քեզի նոր ու խորտա շորեր առնէ...

Միհրանիկ. — Դ՞րո՞ղ կ'ըսես. հայրիկ (ոռախոռքետեմք)...

Գարեգին. — Այո՛, դորդ կ'ըսեմ:

Միհրանիկ. — Հայրիկ, դու լաւ հայրիկ ես, մէկ պաշիր ինձի:

Գարեգին. — (Համբռնելով գորդիկն) Արե՛, գառնուկս, արե՛ քովս կեցիր... Հիմա Յարօն որ գայ կը պատուիրեմ որ քեզի բազարը տանի ու քու հաւանած շորերդ առնէ քեզի:

Հրանաւո. — Պարոն Գարեգին, այսօր քե՛ֆդ ի՞նչպէս է, ես շատ լաւ երազ տեսայ...

Գարեգին. — Կարծեմ իմ տեսածէս լաւ պիտի չըլլայ... նոտեր կը խաղայինք և ես միլիոններ կը շահէի... ս՛հ, շատ լաւ սպաւորութիւն գործեց վրաս այդ երազը,

կ' ուզեմ փորձել թէ իրաւ է, բախտս բա՞ց է... պարոն Ներսէս կը խաղա՞ս ինձի հետ առանձինն:

Ներսէս. — Պարոն Գարեգին, երազէդ կը վախեմ, բայց փորձի համար միայն երկու պարտիս խաղանք...

Գարեգին. — Շատ լաւ, ինչպէս որ կ' ուզես (կը խաղան):

Տիրան. — Պարոն Հրահատ, մենք ալ մեր բախտը փորձենք (կը խաղան)...

Արտ. — (կը խմէ և կը գրադոշի շրազիբ կարդալով)... « Ազոլեքի Բանկէն եղած գողութեան պատը՝ այսօր խտուր շարունակուեցաւ. նամակի մը գիւտը՝ խորհրդաւոր հանդոյցը քակեց. բանկիս պաշտօնեաներէն Մուշեղ ու Սմբատ անձնաւորութիւնք ծանր պատասխանատուութեան ենթարկուեցան. ինչպէս կ' երևի նոցա միաբան հաւանութեամբ՝ եղած է գողութիւնը. այդ անձնաւորութիւնք իրենց անմեղութիւնը բողբոջին՝ բայց աւանց ապացուցանել կարենալու. առ այժմ հրամայուեցաւ զիրենք խիստ զգուշութեան և հսկողութեան ենթարկել իրարմէ զատ զատ բանախ մէջ... տուներնին խուզարկելու մարգիկ զրկուեցան »... Ո՛հ...

ՏԵՍԻՆ, ԵՐՐՈՐԳ

Առաջինը և Հրանդ (յանձանօթս)

Հրանդ. — Բարի լոյս, պարոն Գարեգին, բարի լոյս, բարեկամք...

Խաղակիցք. — (Առանց տեղերեկէ շարժելու) Աստուծոյ բարին, պարոն:

Միւրաւոր. — Հայրիկ, ահա Յարօն եկաւ, ըսէ՛ երթանք շորերս առնենք...

Գարեգին. — Որդիս, մէկ քիչ համբերէ. այս երկրորդ պարտիսն ալ տանիմ անկէջ վերջը... (կը խաղայ):

Հրանդ. — (Ծածոշկ. — Խաղամ... այո՛, ընեմ նաև այդ վերջին փորձն... ոչ թէ բախտի վրայ յոյսս զրեր իմ յաղթելու՝ անարդ շահու համար, այլ միայն Աստուծոյ վրայ՝ որդիս շահու համար, ցուցնելու իրեն խաղին շարքը իւր ամենայն ազգու թեամբ, կամ զհայր մը կողոպտելու իր օրդին կամ գորդի մը իւր հօրմէն):

Գարեգին. — Բախտս բաց է, տեսած երազս կը կատարուի. շարունակենք, պարոն Ներսէս, երրորդ պարտիս մ' ալ խաղալու...

Ներսէս. — Չէ, պարոն Գարեգին, շնոր-

հակալ եմ. երկու անգամ կորսնցուցի, հան-
գիտ տամ բախտիս, կամ պարոն Աշոտի
հետ փորձեմ՝ գուցէ փոփոխուի:

Հրաւեր. — Պարոն Գարեգին, կ'ուզէ՞ք
ինձի հետ բախտի կռիւ ընել...

Գարեգին. — Ինչի՞ չէ, բարեկամ, շատ
սիրով, հրամեցէք, հրամեցէք...

Հրաւեր. — (Ծածուկ. — Ահա սոսկա-
լի վայրկեանը). փորձեմ թէ մոոցե՞ր եմ...

Գարեգին. — Առջ կը փորձենք, բա-
րեկամ, տասը մանէթով...

Հրաւեր. — Տասը մանէթն ի՞նչ է, կ'ար-
ժէ որ քարտի ձեռք դպրնեմ... չէ, պա-
րոն Գարեգին, ես լսեր եմ որ խաղը շատ
օգտակար բան է, մէկ պարտիւայով մարդս
հազարներ կը շահի... Ինչ յիմարութիւն էր
մինչև հիմա իմ ըրածս՝ որ առուաօրի ե-
տև ինկնալով՝ հազար ու մէկ քրտինք թա-
փելով հաղիւ այսբան ժամանակ քեզ մը փող
շահած ըլլամ... ես ալ հիմա կը փափաքիմ
առանց նեղութեան վաստրկիլ և մէկ ան-
գամէն շատ վաստրկիլ... ահա հաղար մա-
նէթ ունիմ՝ հազար ալ շահիմ՝ կ'ըլլայ եր-
կու հաղար... կը խաղամ թէ չէ, դնենք...

Գարեգին. — կը խաղամ, բարեկամ,
ինչո՞ւ չէ... (Ծածուկ. — Այս արմատին ալ

ուս իվանին եղբայրն է... բախտս՝ քովս
դրկեր է... ամբողջ ունեցածս ալ հաղիւ 1000
մանէթ ըլլայ. դնեմ...)) Ահաւասիկ. ամ-
բողջ է...

Հրաւեր. — Ամբողջ է... սխիւնք (կը
խաղան):

Միհրաւերիկ. — Հայրիկ, նոր շորերուս
համար...

Գարեգին. — (սրտնեղութեամբ) Սուս
կեցիր, աղայ, հիմայ ժամանակը չէ...

Տիրան. — Է՛հ, պարոն Հրահատ, ոչ
ես, ոչ դուն... տարինք ու տարուեցանք
հաւատարացէս, բան չշահեցանք. բախտեր-
նիս փորձելը ալ աւելորդ է. դնանք մէկ քիչ
Գարեգինին ու նոր բարեկամին խաղը դի-
տենք... Այդ մարդուն անունը ի՞նչ է,
գիտե՞ս...

Հրահատ. — Չեմ գիտեր... Գնանք...

Գարեգին. — (սրտնեղութեամբ) կրճղը
տանի. սատանան կարծես բախտիս մէջ
թքեց...

Հրաւեր. — Բարեկամ, տո՛ւր. կորու-
սիր... խաղալը իրաւ լաւ բան է եղեր.
Տ՛իվ չի սիրեր հազար մանէթ վայրկեանի մը
մէջ վաստրկիլ...

Գարեգին. — Է՛հ, ես միշտ լսեր եմ

առաջին աշխատանքը աշակերտինն է, վարպետինը վերջը կու գայ . . . ես ապահով եմ երազիս վրայ . . . դարձեալ խաղանք . . .

Հրակոյ. — Դաներ, պարոն Գարեգին, հազար մանէթ ալ . . .

Գարեգին. — Բարեկամ, մօտս պատրաստ փող չունիմ, խնդրեմ ինձ փոխ սուէք, կը խաղամ ու կը հատուցանեմ վերջէն որ վաստակիմ . . .

Հրակոյ. — Չէ, պարոն Գարեգին, ես բնաւ չեմ կրնար մարդու փոխ տալ . . . երգում զրեր եմ . . . եթէ չունիս՝ չեմ խաղար (կ' ուզէ եղել) :

Գարեգին. — (բարկացած) Ի՞նչ . . . մէկ խաղով հազար մանէթս որ զիպուածով ձեռքդ անցաւ՝ ելլես այդպէս երթան չէ . . . պէտք է խաղաս . . . Եթէ փոխ չես տար՝ ահա երկու հազար մանէթի արժէքնոց մատանինքը ունիմ . . . մէկը հօրս Հրանդին հարսանեկան մատանին է, միւսն ալ իմ հանդուցեալ հարսին Անուշիկին . . . փողի տեղ կ' ընդունիս . . .

Հրակոյ. (Չենեղով մատակերք) Կ' ընդունիմ, միշտ այն պայմանով՝ որ վաստակածս ետ չեմ տար, փոխ չեմ տար . . .

Գարեգին. — Լաւ, ես ալ չեմ խըն-

զրեր . . . կամ կործանել կամ կործանուիլ . . . սատանայ, ուխտ զրեր եմ . . . : (Հրակոյ ու Գարեգին տագնապով լռես կը խաղան. Գարեգին կը կորսուցընէ, և յախըտակեղով մատակերքը՝ կը գոչէ) . . . Չէ, չեմ տար . . . անիծած բախտ . . . հարսանեկան մատանինքս են, իրաւունք չէ փողի տեղ . . . :

Հրակոյ. — Գարեգին, խօսքիդ վրայ կեցիր. ինչո՞ւ խաղացիր. զուն որ յաղթէիր՝ փողս պիտի չառնէիր . . .

Գարեգին. — (Բարկոտրեալ) Ի՞նչ փոզեր, ետ տուր փողերս . . . այ չիեղարի խաբեբայ, խաղալը մտցեր եմ կ' ըսէիր . . . զիս կողոպտեցիր երկու խաղով . . . ետ տուր . . .

Հրակոյ. — Ի՞նչպէս թէ ետ աամ . . . բուկ չեն որ կ' ուզես, անիրաւ, իմն են, խաղով եմ վաստակեր . . . բարեկամներն ահա վկայ են . . .

Գարեգին. — (Գոռալով և սպասեալով) Չէ, ետ տուր, տուր, թէ չէ . . .

Ներսէս. — (Չպակտով զԳարեգին) Պարոն Գարեգին, իրաւունք չունիս ետ պահանջելու փողերը. մատանինքերն ալ առնելու իրաւունք չունիս. մարդը արդարութեամբ՝ խաղի արդար օրէնքով վաստակեր է :

Աղտո. — Միթէ սուս իշանէն 5000 մանէթը որ մէկ խաղով վաստրկեցար, դուն ետ տուիր, պարոն Գարեգին, երբ նա կը պահանջէր . . .

Գարեգին. — (Ինքն իշուէն դռնու ելած) Ի՞նչ կ'ըսէք դուք . . . այս մարդը զիս կուզուտեց, ոչընչացուց, մոխրի վրայ նստեցուց . . . միայն այս տունս մնաց, սերիշ բան չունիմ . . .

Տիրան. — Ես բու տեղդ ըլլամ, պարոն Գարեգին, տունը խաղի գրու կը գնեմ, մասանինները կու տամ, և տան վրայ խաղալով՝ մասանիններն ալ փողերն ալ պատուաւոր կերպով ետ կ'առնեմ . . . կ'ուզես՝ զիս փոխանորդ ըրէ բու տեղդ խաղալու . . .

Գարեգին. — (Կրքոտ և լի բարկոշքեամբ) Չէ, ես պիտի խաղամ . . . ա՛ն (կը նետե գայրացեամբ մատանիներն Հրանդի առջև). տանս վրայ կը խաղամ. այո՛ . . . կամ կործանել կամ բոլորովին կործանուիլ . . . Ա՛հա տանս դարաւան 8000 մանէթ կ'արժէ . . . զիբ նոյնչափ :

Հրանդ. — Ահաւասիկ . . . (կը խաղան տագնապայից) :

Գարեգին. — (Բռնցի հարուածներ սեղանին զարկելով և մագերթ խռռացրկելով) Անիծած բախտ . . .

Աղտո. — Պարոն Գարեգին, հանդարտ խաղա՛ . . . տագնապելը լաւ բան չէ, աղու գործ է . . .

Հրանդ. (Վերցրկելով դարաւան և փոշերը) Բարեկամ, բախտի թուղթն ինն է. ա՛հա. կորսընցուցիր. ա՛լ բան չունիս, չեմ խաղար . . . (կ'ուզէ վեր ելլել) :

Գարեգին. — (Հրանդի գգեստէն կատարար բռնելով՝ չի բողոշ) Գո՛ղ, աւագակ, արիւն ծրծող . . . ետ սուր տանս դարաւան, ետ սուր մասանիններս, ետ սուր փողերս . . . կը սպաննեմ . . .

Խաղակիցք. — (Մանձելով գԳարեգին) Հանդարտ, պարոն, հանդարտ . . . դարձեալ խաղա բարեբեկամին հետ . . . կը շահիս . . .

Հրանդ. — Չէ, ա՛լ չեմ խաղար . . . բան չմնաց, ինչ բանի վրայ խաղայ . . .

Գարեգին. — Ունիմ, խաղանք . . .

Հրանդ. — Ի՞նչ բանի վրայ . . .

Գարեգին. — (Բարձրացրկելով Միհրանիկը սեղանին վրայ) Ա՛հա . . . որդւոյս վրայ . . .

Հրանդ. — (Վեր կը բռնի բարկոշքեամբ) Անօրէ՛ն, վայրի՛ գազան, վազրի՛ սիրտ . . . որդիդ ալ խաղի կը գնես, արիւնդ ալ խաղի կը գնես . . . լաւ է մեռնելիբ, չքանայիր . . .

Գարեգին. — Աւագանկ, զուն մեռիր...
(Կը պարպէ վեց/նարոշածեանը, որ իբր կը
վրիպի և ձեռքէն կ'առնեն խաղակիցը):

Հրանդ. — Ասօրէն... հայրդ կը սպան-
նէիր... ես եմ Հրանդ քու հայրդ... (մեկ-
դի կը ձգէ կեղծեալ մասերը):

(Գարեգին և ներկայ եղող ետ կ'իւնկ-
նան զարհուրանք ս'հ և ս'յ կանչելով. Գա-
րեգին ձգելով կ'իյնայ կը մարի. մի և
նոյն վայրկեանէն՝ միևնոյն Հրանդ խօսքը կը
շարունակէ՝ տագնապաւ ներս կը դիմեն
Սմբատ և ընկերակիցը):

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԿ

Արաջիւնքն և Սմբատ, Սեպուհ, Եր-
կրորդ Ռատիկանապետ և Երկու
Զինուորք և Զնուտ Պապա

Հրանդ. — Այ՛ս, անզգամ, անառակ
որդի, ես քու հայրդ Հրանդն եմ, որ մե-
ռած կը համարէիր...

Սմբատ. — (Ներս վազելով՝ հօրը գիր-
կը) Ախ, հայր իմ (կը մարի):

Յարօ. — (Ծածոկ. — Փախչիմ, ժա-
մանակն է)... (Կ' ուզէ փախչիլ, նոյնպէս
նաև խաղակիցը):

Հրանդ. — Բանեցէք, զինուորք. մի թո-
ղուք որ փախչին այդ անպիտաններն...

Զինուորք. — (Դուռը կը բանեն, սրով
սպաննալով) Ըհըը...

Գարեգին. — (Կիսարթուն) Ո՛հ, ս'ւր
եմ... ս'վ էք զուք... ս'հ, հայրս...
վայ ինձի... Յարօ, զո՛ւն...

Սմբատ. — Ո՛հ, հայր իմ, սիրտս կը
թուլնայ, ներէ (կը նստի):

Ռատիկան. — Պարոններ, ըուծի՛ն.
տէրութեան հրամանն է. մարդ պիտի չշար-
ժի տեղէն... Ո՞վ է այտեղ Գարեգինը,
Զնուտ...

Զնուտ. — (Յուցրնելով) Ահա ասիկ Գա-
րեգինը, իրմէն ատեր եմ այդ փողերը, իմ
են, պարոն Ռատիկանապետ... Պարոն Գա-
րեգին, այն թղթաղարամները որ զուն ինձի
տուիր առջի օրը՝ զիպուածով դրպանէս փո-
ղոցը ինկեր էին, կորսնցուցեր էի. Սեպուհը
գտեր էր, որչափ խնդրեցի չուզեց տալ ինձի,
չէր ուզեր հաւատալ իմ ըլլալուն, ուզեց՝
տէրութեան օտարականատան ձեռքով ստուգուի
իմ ըլլալը՝ որ յետոյ ինձի տան... ուս-
տի հիմն կ'ուզեն որ ձեռքս անցած տեղէն
վիպուծիւն ստանան իմ ըլլալուն՝ որ խօս-
քիս հաւատան. ուստի կ'աղաչեմ, պարոն

Գարեգին, 'ի սէր Աստուծոյ, զուք որ ինծի տուեր էք այդ փողերը Յարոյի ներկայութեամբ՝ ճշմարտութիւնն երևան ելաւ . . . փառք արդարութեանդ, Աստուած . . .

Ուտիկան. — Պարոն Գարեգին, այս թղթադրամները դո՞ւք տուած էք այս պարոնին, (ցոռըրնելոյ թղթերն ու Զհուտը):

Գարեգին. — (Ապշուրեալ զննելոյ թղթադրամները), Այո՛, տէր, ամէնն ալ իմ տուածներս են . . .

Ուտիկան. — Կարելի չէ՞ արդեօք որ սխալուիք, ասոնք չըլլան, այլ ուրիշ թղթեր ըլլան տուածներդ:

Գարեգին. — Չէ, պարոն ոստիկանապետ, կարելի չէ որ սխալուիմ. այդ թղթերն ամէնն ալ իմ ձեռքէս անցած են, մէկիկ մէկիկ ես ինքս հաշուեր տուեր եմ Զհուտին. քովս ալ վկայ ունէի տուած ատենս Յարո ծառաս, որ գնացեր փոխանակագիրս քաշեր էր Բաւնկէն. այնպէս է, Յարո, թէ ոչ. վկայէ հոգւով . . .

Յարո. — Աստուած վկայ՝ որ պարոն Գարեգինի ըսածին մէջ մէկ խօսք սուտ չկայ. այո՛, ես եմ փոխանակագիրը քաշեր և այդ փողերը բերեր յանձներ, երեսուէն հատ հարիւրնոց մանէթներ . . . որ իմ առջև Գարեգինը Զհուտին տուաւ . . .

Սեպուհ. — Լսեցի՞ր ուրեմն, պարոն Ոստիկանապետ, տեսա՞ր որ հնարքս յաջողեցաւ, ճշմարտութիւնն երևան ելաւ . . . փառք արդարութեանդ, Աստուած . . .

Ուտիկան. — Լսեցէք ուրեմն . . . Ամէն պահանջ կեղծուած էր՝ ճշմարտութիւնը գրանելու և յանցաւորը այսքան վկայից առջև խոստովանցըրնելու համար, որպէս զի այս անմեղն (ցոռըրնելոյ զՍմբատ) ու Մուշեղ ազատին սոսկալի վճուէ մը . . . Գարեգին, այո՛, մենք Զհուտ Պապան բռնեցինք զրամափոխի մը քով, երբոր այս թղթադրամները արծաթ զրամի կ'ուզէր փոխել. ինքն ըսաւ որ այդ փողերը քեզինց է ստացեր, հաւատացինք և ուզեցինք հնարքով մը ստուգել . . . Հիմա որ դուն քու բերնովդ խոստովանեցար թէ այս թղթերը զու ինքդ տուեր ես և թէ զանոնք ստացեր ես Բաւնկէն ծառայից ձեռքով, իմ պարտքս է միայն յայանելու քեզի՝ որ այս թղթադրամներն ամէնածիշկ նոյններն են՝ որոնց յասկանիշ թիւերն Ազովսքի Բաւնկին պաշտօնական հաշուեմատենի մէջ ցուցադրուած են, և յետոյ գողցուեր են . . . Եւ ինչպէս դուն վկայեցիր՝ գողցողներն եղած էք զուն Գարեգին և քու Յարո ծառայ, որովհետև այդ փողերը փո-

խանակագրով տրուած չեն ձեզի, ինչպէս կ'ուզէիք ստել. և հետևաբար Օրբոսովի—Մոշի Բարձրագոյն հրամանով գուր երկուքնիկ ալ այս վայրկենիա բռնուած էք և իմ կալանելուորներս էք . . . Զինուորք, բռնեցէք Գարազինն ու Յարօն, մնացեալ ամէնքը առ այժմ ազատ են գնալու . . . (Խաղակիցք կը շտապեն կ'եղեն) . . . Երթանք . . .

Յարօ. — (Կատաղոշքեան և յուսանատոշքեան շարժումներ կ'ընեն և ճայներ կը հանեն):

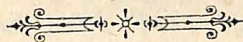
Գարեգիկ. — (Յուսանատոշքեանք) Հիմա բոլորովին կորսուեցայ . . . ո՛հ, անիծած բախտ՝ խաբեցի՛ր զիս. երազս կատարուեցաւ բոլորովին հակառակը . . . Մմբատին համար փորած փոսիս մէջ ես ինքս ինկայ . . . անիծած բլլաս, Յարօ, քու խորհուրդներդ էին . . . անխ, զէթ հայրս ու Մմբատը մեռած բլլային ու չուրախանային . . .

Հրանդ. — Հօրդ ու եղբօրդ մահուան փափաքօղ, կենաց գաւաճան, անիծած և անարժան որդի. հօրդ ու հայրենի տանդ անուշը վատահամբաւօղ՝ նախատանաց որդի . . . գնա կորիք, գնա ուր քու խաղկ զքեզ տարաւ ձգեց՝ բանտերու մէջ . . . գնա անիծած . . . ծնողացդ անէ՛ծքը միայն ժառանգես . . . անխ

(կ'իցնայ նուաշեալ Մմբատի և Սեպուհի գրկաց մէջ):

Ոստիկան. — Երթանք, քալեցէք, զինուորք, երկուքն ալ . . . երթանք . . .

Միհրանիկ. — Հայրիկս ո՛ր կը տանիք . . . ան, հայրիկս կ'ուզեմ, հայրիկս կ'ուզեմ (շարժ կտուեն կը վագէ՝ միւնչդես վարագոյրը կը գոցուի):

Հ Ա Ն Գ Է Ս Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Գ

Տ Ե Ս Ի Լ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Գարեգին.

(Գարեգին հիևց տարիէ ի վեր բանտարկուած, շորայուած, հիշակոյ՝ մերձ ՚ի մահ: . . . Շորակերը շարժելով) Ա՛խ. . . գէթ քիչ մը կարենայի քուն ըլլալ. . . քանի՞ օր է որ քունն աչքերէս հեռացեր է. . . աչքերս ալ այս բանտին մթութեան մէջ նուազեր են. . . սրիշ բան չեմ տեսներ՝ բայց եթէ այս տխուր որմունքը, ուրիշ բան չեմ լսեր՝ բայց շղթաներու ձայնը և բանտապանին անգութ յիշոցները. . . Բայց կ'իմանամ որ այսօր կամ վաղը պիտի ազատիմ ամէն ցուերէ. . . մարմինս բոլորովին տկարացեր է, ուժասպառ՝ գետնէն ալ վեր չեմ կարող կենալ՝ ոտքի վրայ կանգնիլ ու քալել. . . ան, ո՛ւր ես, ինչի՞ կ'ուշանաս, ո՛վ քաղցր մահ. . . հասիր ազատէ զիս այս դռն կեանքէս. . . ո՛հ, բաւական չե՞ որ ահա հինգ

տարիներէ ՚ի վեր այս բանտիս և շղթաներու մէջ կը շարժարուիմ. . . բաւական չե՞, ո՛վ Աստուած իմ, Աստուած իմ. . . Այո՛, շատ ուշ, շատ ուշ ճանչցայ ես քու վրէժիքն զիր արգարութիւնդ ու քու ահաւոր բարկութիւնդ ինձի պէս անօրէն, եղբայրագաւ, հայրագաւ անառակ մեղապարտներու գէմ. . . Ո՛հ, իրաւ է, կը զղձամ հիմա բոլոր սըրտովս՝ ըրածներուս վրայ, բայց շատ ուշ. . . հիմա լաւ կը ձանձնամ այն բարիքները՝ որ Աստուած ինձի ըրած էր, և այն ապերախ տութիւնն ու այն չարիքը՝ որ ես Աստուծոյ գէմ գործեցի. բայց ի՞նչ օգուտ՝ երբ չեմ կարող հիմա անոնց փոխարէն լաւութիւն ընել. . . Հիմա լաւ կ'իմանամ թէ որպիսի ազնիւ հայր մ'ունիմ և ինչպիսի տառաքինի եղբայր մը, որ այս հինգ տարի է՝ օր չի անցնիր որ չգան զիս չմխիթարեն այս տխուր բանտիս մէջ, օր չի լինիր՝ որ իրենց արցունքները չխառնուին իմ արտասուացոս հետ և գետի նման չոռոգեն այս խոնաւ բանտիս յատակը. . . Ո՛հ, Հրանդ, հայր իմ. . . ո՛հ, Սմբատ, ազնիւ Սմբատ, եղբայր իմ. . . ինչո՞ւ այսօր կ'ուշանար գալու՝ ձեր թշուառ Գարեգինը մխիթարելու. . . : Միհրան, որդե՛կ իմ, ան, ինչի՞ կ'ուշանաս այսօրուան

ճաշ բերելու մօտս . . . ուտելու անօթի չեմ,
այլ զքեզ զրկելու անօթութիւնն է որ զիս
կը տանջէ . . . բայց, ո՛հ, այսօր կարծեմ
վերջինը պիտի ըլլայ . . . հասեր է ժամը որ
հալած մաշած մարմինս յանձնէ հողին, և
հողիս ելլէ Աստուծոյ ահաւոր դատաստանին
առջևը . . . Ո՛հ, Աստուած իմ, ներէ իմ
անթիւ մեղքերուս, ապաշխարանաց տեղ ըն-
դունէ այս իմ հինգ տարիներու անցուցած
օրերուս չարչարանքն այս բանտիս մէջ, և
ամէն օրուան հեղեղի պէս թափած դառն
արցունքներս . . . և եթէ իմ արցունքներս
պիղծ են, անարժան են քու գթութեանդ,
ներէ հօրս ու եղբօրս արցունքներուն հա-
մար, ներէ անմեղ Միհրանիս արցունքնե-
րուն համար . . . (Կոչ լայ հեկեկաւօր, աւ-
խօս) . . . լաց, լաց, թշուա՛ն Գարեգին, այս
է միայն այն արգիւնքը որ քու անցուցած
տխուր յիշատակի օրերդ պողաբերեցին . . .
Ա՛խ, Յարօ, Յարօ . . . իմ բոլոր թշուառու-
թեանցս պատճառը . . . քու չար խօսքերդ ու
խորհուրդներդ եղան՝ փոքրիկ հասակէս զիս
մտորցընողներն, զիս չարութեան, գէշ գոր-
ծելու, անիծած խաղերու և անպիտան ըն-
կերներու հետ վարժեցընողներն . . . անխ, ա-
նիծուած ըլլաս միշտ, Յարօ, վասն զի ա-

ռանց քեզի ես ալ հօրս ու եղբօրս պէս պա-
տուաւոր, երջանիկ և առաքինի պիտի ըլ-
լայի . . . անխ, Յարօ, Յարօ, Յարօ . . .

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գարեգին և Բաւևոսպան

Բաւևոսպան. — Լ՛սա կեցիր, անպի-
տան. Բնչ է գարձեալ շան պէս կ' ոռնաս
ու քունս կը խանդարես . . . Բնչ է գարձեալ
որ Յարօյի անունը կը կանչես . . . երէկ չըթի
քեզի որ Յարօն ա՛լ չկայ . . . հիմա զժօխքի
մէջ, կրակներու մէջ կը տանջուի, ուր քիչ
ատենէն դուն ալ պիտի երթաս՝ լաւ ընկե-
րութիւն ընելու . . . Գարշելի՛ Գարեգին, ե՞րբ
պիտի մեռնիս՝ որ ես ալ քու ազգականերդ
չլսեմ, ազատիմ՝ և քիչ մը հանգիստ քնա-
նամ . . .

Գարեգին. — Քանի մը ժամէն, հան-
գիստ կը քնանաս, ո՛վ զարհուրելի պահա-
պան . . . Ա՛հա կը տեսնես որ ա՛լ տեղէս չեմ
կարող շարժիլ, կը տեսնես որ շունչս քա-
ղուելու մօտ է . . . գէթ վերջին . . . վայրկենիս
արի՛ խնայէ վրաս, մէկ բարութիւն մ' ըբէ,
թուլցուր քիչ մը շղթաներս՝ որ ձեռքերուս

վրայ վերքեր բացեր են... մէկ անգամ փախ-
չելու համար ըրած փորձս ինձի շատ սուղի
նստաւ... գէթ հանգչիմ ու մեռնիմ... և
բու գլխովիւնդ յիշեմ անդիւս աշխարհքը...

Բաւնուսպաւն. — Է՛հ, անիրաւ, հի-
մն գլխովիւն կ' ունենաս... չնո՞ս յիշեր որ
երբ ես մտբացկան էի և եկայ մօտդ քեզ
մ' ողորմութիւն ուզելու, այն ժամանակ երբ
դուն հարուստ էիր... ողորմեցա՞ր ինձի...
երբ ես օրուան հացիս կարօտ էի՝ ինձի գլխա-
ցիբ... չէ՛, չէ՛. քեզի նման անգութները
պէտք է որ առանց գլխովեան թպուխն,
պէտք է որ վերջին շունչերնին պիւնդ շղթա-
ներու մէջ տան՝ որ ուրիշներու օրինակ ըլ-
լան... Թէ որ Սմբատ եղբայրդ ինձի առատ
վարձք չտար՝ որ վրայ գուժ ունենամ, հա-
ւատացիր, Գարեգին, որ ես մինչև հիմա
զարհուրելի տանջանքներ պիտի տայի քեզի,
որ մտքէդ անցած չեն... բայց դնա ազօթք
բրէ Սմբատին, հօրդ ու որդւոյդ...

Գարեգին. — Ո՛հ, քաղցր անուն-
ներ... ո՛հ, Սմբատ, պաշտելի Սմբատ...
ո՛հ, Հրանդ, քաղցրիկ հայր իմ Հրանդ...
ո՛հ, որդեակ իմ փարելի Միհրան... ո՞ւր էք,
ինչո՞ւ չէք դար այսօր... շատ ուշացաք... ա-
հա կէտօրն անցեր է... բայց, դուռը կը վար-
նեն... Միհրան...

Բաւնուսպաւն. — Հա՛, հա՛, Միհրանն
է. կերակուրդ բերած է... լաւ որ դուն բան
չես կարող ուտել... ես պիտի վայելեմ...
երթամ բանամ:

Գարեգին. — Միհրան, ախ, Միհրան,
Միհրան...

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԿ

Գարեգին, Միհրան, Բաւնուսպաւն

Միհրան. — Ահաւասիկ եմ, հայր իմ,
ահաւասիկ. այսօր ուշացայ գալու՝ որովհետև
լաւ լուր մը կ' ուզէի բերել... Հայր իմ,
այսօր ամբողջ Ռոստով քաղաքը ուրախու-
թեան մէջ է. մեր սղորմած Աղեքսանդր էր-
րորդ կայսրը հաճեցաւ իւր այցելութեամբ պա-
տուել մեր քաղաքը... շատ՝ շատ բարեբներ
ըրաւ, շատ աղքատներու հաց ու փող բաժ-
նեց, շատերուն լաւութիւնները շքանշաննե-
րով վարձատրեց և շատ բանտաւաճներ ազա-
տել տուաւ: Հայրս ու եղբայրս և ես ալ,
հայր իմ, քեզի համար կայսեր աղերսագի-
մատուցինք, և յոյս ունիմ որ Աստուած մեր
զի ողորմի՛ ողորմած կայսեր սիրտը շարժե-
լով... Այս եղաւ այսօր ուշանալուս պատ-

ճառը... բայց ահա կերակուրդ բերած եմ,
հայր իմ, կեր որ մէկ քիչ զորանաս. այ-
սօր շատ, շատ տկար ես, ուժէ ինկած ես...

Գարեգիկն. — Չէ, կը սխալիս, **Միհ-**
րան. այսօր ամենէն զօրաւոր և առողջ օրս
է, որովհետեւ ա՛լ ցաւ ու վիշտ պիտի չու-
նենամ...

Միհրանն. — Այնպէս է, հայր իմ.
յոյս ունիմ որ այսօր կայսեր զթութեամբ
քու ազատութեանդ հրամանն ելլէ:

Գարեգիկն. — Շատ ուշ է, **Միհրան-**
արզէն Աստուծոյ զթութիւնն ազատութիւն
պիտի տայ ինձի... կ'իմանամ որ քիչ ժա-
մանակէն Աստուծոյ առջև պիտի ելլեմ...
Միհրանն, ուրիշ կտակ չունիմ ընելիք, բայց
միայն կը յանձնեմ քեզի, որդիս, որ իմ
հօգույս համար աղօթեա... տարէք թաղեցէք
զիս մօրս ու Անուշիկիս գերեզմաններուն
քով... և յանձնեցէք որ պատարագ մատու-
ցանեն իմ մեղացս քառութեան համար... և
զուն ալ **Միհրանն**...

Միհրանն. — (Կուչ լայ հեկեկաւօք, աւե-
խօս):

Գարեգիկն. — Որդեակ իմ **Միհրանն.**
զուն ալ ստէպ ստէպ արի՛ գերեզմանիս վրայ
և աղօթէ... փունջ մ' ալ ծաղիկ բեր ու զի՛ր

շիրմիս վրայ, և եթէ կաթիլ մ' ալ արտա-
սուաց թափին աչքերէդ՝ իմ զիակս շիրմիս
մէջ պիտի կենդանանայ... բայց զուն կու-
լաս, **Միհրանն**...

Միհրանն. — (Լալագիկ) Ո՛հ, հայր
իմ...

Գարեգիկն. — Թշուա՛ն տղայ, պէտք է
լայիւր այն օրը որ ինձի պէս անարժան հայր
մ' ունեցար... պէտք էր լայիւր այն օրերը՝ որ
ես զքեզ երեսի վրայ անինամ թողած՝ խա-
ղալու և խաղի ընկերներս ու իմ հաճոյք-
ներս զո՛հ ընելու ետեւէ էի... պէտք էր լայիւր,
խեղճ տղայ, այն օրը՝ երբ աչքերս արիւ-
նով մթնած և բարկութենէս ու յուսահատու-
թենէս ինքզինքս կորսընցուցած՝ զքեզ, **Մի-**
հրանիկ, խաղի զին գրի, հայրս ու եղբայրս
սպաննել ուղեցի, անոնց մեռած լինելը փա-
փազեցայ և հայրենի անէձքը ժառանգեցի...
և իմ զողութեանս և սպարաբերուս պատճա-
ռաւ՝ տանս, ընտանեացս ու անձիս պատիւը
խայտառակեցի և ընկայ այս բանտիս մէջ...
Դուն, **Միհրանն,** զես փոքրիկ էիր այն ա-
տեն և խելքդ չէր հասներ... հիմա որ հինգ
տարիներ սահներ անցեր են, հիմա որ մեծ-
ցեր և ազնիւ տղայ մ' եղեր ես, հիմա որ
խելքդ բացուած է չարն ու բարին լաւ ճա-

նաշեչու, հիմա կը յանձնեմ քեզի, որդեանկ իմ, որ միշտ կենացդ մէջ յիշես թէ առաքինի մայր մ'ունեցեր ես, առաքինի պատմ'ունեցեր ես, առաքինի հօրեղբայր մ'ունեցեր ես, որոնց օրինակին պէտք է հետեւիս... բայց, ո՛հ, մի յիշեր որ ունեցեր ես նաև հայր մը՝ որ քեզի նախատինք եղած է, իւր հօր ու մօր նախատինք եղած է, վատահամբաւ եղած է... (քաւի մի մաւր ըրկրորդ լաց լռոտըտաւր) ... Փախիւր, Միհրան, խաղէ և խաղացողներէ իբրև թուր նաւոր օձերէ, փախիր շողորորդ և կեղծաւոր ծառաներէ... կը խոստանաս...

Միհրան. — Ա՛խ, հայր իմ, քու խօսքերդ ինձի սրբազան են և միշտ անմոռաց պիտի մնան սրտիս մէջ... արցունքներս վկայ... հայր իմ, սիրտդ մի մաշեցըներ, մէկ քիչ բան կեր որ զօրանաս...

Պարեգիւն. — Իմ կերակուրս՝ իմ արցունքներս են, անոնցմով կը կշտանամ, ամենին ախորժ չունիմ ուտելու... սիրտս կը նուաղի, աչքերս կը մթնեն... ան, վերջին անգամ մ'ալ հայրս ու եղբայրս տեսնէի ու զո՛հ մեռնէի...

Միհրան. — (Լալող) Չէ, հայր իմ, զօրացիւր, պիտի ապրիս, Աստուած մեր ա-

զօթքին պիտի լսէ, շուտով կայսեր սիրտը պիտի շարժէ... խեղճ պատս ու հօրեղբայրս այս հինգ տարուան մէջ մէկ օր ուրախութիւն չեն տեսած, ամէն օր քու վրայ կը մտածէին, ամէն օր մէկ նոր հնարք 'ի գործ կը զնէին զքեզ ազատելու համար... բան չմնաց որ չընեն... բայց ես յոյս ունիմ որ այսօր Աստուած ձեռնունայն պիտի չղարձընէ զիրենք ողորմած կայսեր քու վէն...

ՏԵՍԻԼ ՉՈՐՐՈՐԳ

Պարեգիւն, Միհրան, Բաւնուսպետ և
Ճողովուրդ (արտաքոյ)

Ճողովուրդ. — Կեցցէ Աղբբասնը, մեր ողորմած կայսրը, կեցցէ, կեցցէ, կեցցէ...

Միհրան. — Ահա կը լսեմ կայսեր անունն ու ժողովրդեան աղաղակը. անշուշտ կայսրը այս կողմերս եկած է... (Այս Բաւնուսպետն) կը լսե՞ս կեցցէներու ձայնը...

Բաւնուսպետ. — Այո՛, կը լսեմ՝ որ զէպ 'ի մեզի կը մօտենան... ո՛հ, ահա գուր կը զարնեն... նոր բան մը պիտի ըլլայ, բանամ...

Միհրան. — Հայր իմ, ս'հ, զուն աչքերդ կը գոցեն... զօրացի՛ր, հայր իմ...

ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հրանդ, Սմբատ, Գարեգին, Միհրան, Քսենոսպան, Ժողովուրդ Երկրորդ Ոստիկան, Զինուորք

Ժողովուրդ. — (Թառեր մեջ) կեցցէ ողորմած կայսրն...

Միհրան. — Ո՛հ, ահա հայրս ու հօրեղբայրս... հայր իմ... բաց աչքերդ... տես...

Հրանդ. — Գարեգին, աւետիս, ազատ ես...

Սմբատ. — Եղբայր իմ, ազատ ես, կայսրը շնորհեց...

Միհրան. — Կեցցէ մեր կայսրը... Աստուած բարեգութ... հայր իմ, բաց աչքերդ...

Սմբատ. — Եղբայր իմ, Գարեգին... զիս չեն ձանչեր, նայէ, Սմբատն եմ, ահա...

Հրանդ. — Գարեգին, Գարեգին...

Գարեգին. — Ո՞վ էք... Բնչ կ'ուզէք... հայր իմ... Սմբատ... զո՞ւր էք...

Սմբատ. — Այո՛, ես եմ, հայրերնիս է, Միհրանն է բոլի... տես... (Ժառնչ Խեղճ եղբայր, մահուան պաղ քրտինքը ձակտին վրան է...):

Գարեգին. — Ինչո՞ւ եկած են այդ բազմութիւնն, Բնչ կ'ուզեն...

Հրանդ. — Գարեգին, եկած են կայսեր քեզի համար առած ազատագիրը բերելու... զուն ազատ ես... զօրացի՛ր... տուն պիտի երթանք...

Գարեգին. — Ինչո՞ւ ուրեմն շղթաներս չեն լուծեր...

Ոստիկան. — Հանդարտեցէք մէկ քիչ լուսթիւն... ահա ողորմած կայսեր հրովարտակն լսեցէք. « Աղեքսանդր Երրորդ, կայսր Ռուսիոյ, և այլն, և այլն, և այլն... 'ի շնորհն Ռոստովարնակ պարոն Հրանդի և պարոն Սմբատի և պարոն Միհրանի, թիւ 75 աղերսագրի ստորագրողաց՝ լիւսլի ներումն կը շնորհէ Գարեգին Հրանդովի, որ տասը տարուան բանտի դատապարտուած էր և հինգ տարին միայն լրացուցեր է »...

Աղօթեցէք բարերար կայսեր կենաց համար...

Ժողովուրդ. — Կեցցէ մեր բարերար կայսրը, կեցցէ, կեցցէ...

Ուտիկրան. — (Սբ բանտապանն) Լու-
ծէ Գարեգինի շղթաներն և ազատ թող որ
տունը գնայ... (Սբ Ժողովուրդն) Երթանք,
ուրիշ աղատելիքներ ալ գեռ կան... (Ե-
րանեն):

ՏԵՍԷԼ ՎԵՏԵՐՈՐԴ

Հրանդ, Սմբատ, Գարեգին, Միհրան
Բանտապան

Սմբատ. — Եղբայր իմ... Գարե-
գին... սհ, չի ըսեր...

Միհրան. — Հայր իմ (ըստգին),
հայր իմ...

Գարեգին. — (Եռադասայն) Գժէն ես,
Միհրան... ահա ես կը մեռնիմ... սիրա
խաղաղ է... մայրս կը տեսնեմ... կը
տեսնեմ Անուշիկը... խաղաղ... երջա-
նիկ...

Հրանդ. — Ախ, ինչ օգուտ քու ազա-
տագրէդ, Գարեգին, երբ գլխդ պիտի կոր-
սրնցընենք: այստեղ բանտի մէջ...

Գարեգին. — Հայր իմ... օրհնէ գիս...
ներէ... անէծքդ ես առ... զուրջէ,
պատմէ ամէն խաղաղոյներու... որ... ես...

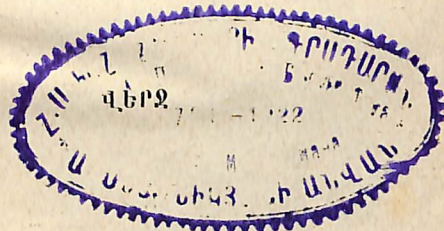
զղջացեր եմ... բայց շատ ուշ... թող ի-
րենք... շատ... զղջան... հեռանան,
փախչին... անիծած խաղէն... փախ...
չին... սխ... հո... գիս... Աստուած...
սն...

Հրանդ. — (ըստգին) Հայրենի օրհնու-
թիւնս, օրդեակ իմ, տուեր եմ քեզ բոլոր
սրտով... սխ, բաց մէկ մ'ալ աչքերդ...
Գարեգին, Գարեգին... (ըստ):

Սմբատ. — Եղբայր իմ, եղբայր իմ...
մեռեր է... (ըստ):

Միհրան. — Մեռաւ... սխ, հայր իմ,
հայր իմ... (ըստ):

Բանտապան. — Մեռաւ և ինչպիսի
մահուամբ մեռաւ... (Իջանէ վարագոյրն):

18560

2013

